

Lexicographic Bulletin

Vol 1 (1939)

Lexicographic Bulletin

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΙ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΠΡΩΤΟΝ
1939

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Γραπτή καὶ προφορική παράδοσις τῆς γλώσσης

Anthimos A. Papadopoulos

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΙ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

1939

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α. Α. Παπαδοπούλου Γραπτή και προφορική παράδοσις τῆς γλώσσης	σελ. 5 - 32
Ν. Π. Ἀνδριώτη <i>Paragaudis</i> - παραγαύδης (παραγώδης) - παραγαύδιον - παραγάδι	» 33 - 39
Σ. Γ. Καψωμένου Ἡ λέξις <i>φρέαρ</i> εἰς τὴν μεταγενεστέραν καὶ νέαν Ἑλληνικὴν	» 40 - 72
Δ. Ι. Γεωργακά Ἐτυμολογικαὶ διασαφήσεις	» 73 - 88
Β. Φάβη Μετάθεσις καὶ ἀντιμετάθεσις φθόγγων ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ μετ' ἀναφορᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν	» 89 - 142
Ι. Χ. Πούλου Γλωσσικὰ ἐκ Σίφνου	» 142 - 149

Ἐξετυπώθη τῇ 20 Μαρτίου 1940.

Κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἄρθρων τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας μελέτας των οὐχὶ σπανίως παρέχεται ἀφορμὴ εἰς τοὺς συντάκτας νὰ προβοῦν εἰς εὐρύτερας ἐρεῦνας ἐχούσας σχέσιν πρὸς τὴν καθόλου ἱστορίαν τῆς γλώσσης, ἥτοι τὸ ἔτυμον καὶ τὴν γραμματικὴν μορφήν τῶν λέξεων, τὰς σημασιολογικὰς καὶ συντακτικὰς αὐτῶν χρήσεις κτ., καὶ περιλαμβάνουσας ὅλας τὰς ἐποχὰς τῆς ἱστορίας της, ἀρχαίαν, μεταγενεστέραν, μεσαιωνικὴν, μεταβυζαντινὴν καὶ νέαν. Αἱ ἐρευναι αὗται εἶναι ἀνάγκη νὰ διατυπωθοῦν εἰς ἰδίας πραγματείας, διότι εἶναι χρησιμώταται καὶ εἰς πάντα μὲν γλωσσοδίφην, πρὸ παντὸς ὅμως εἰς τὸ ἔργον τῆς συντάξεως τοῦ Λεξικοῦ ὡς διαφωτίζουσαι πλεῖστα ὅσα ζητήματα τῆς γλώσσης κατὰ τὴν μακροαῖωνα ἱστορίαν της. Αἱ τοιαῦται διατριβαὶ δημοσιευόμεναι ἀπὸ τοῦ 1914 μέχρι τοῦ 1923 εἰς τὸ εἰδικὸν περιοδικὸν *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς* καὶ ἔπειτα μετὰ τὴν παῦσιν τῆς ἐκδόσεώς του εἰς τὸ περιοδικὸν τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνᾶ θὰ δημοσιεύωνται εἰς τὸ ἐξῆς εἰς τὸ παρὸν *Λεξικογραφικὸν Δελτίον*, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κατὰ τὸ ἐνεστῶς ἔτος.

Πρὸς ἀκριβεστέραν φωνητικὴν παράστασιν τῶν ιδιωματικῶν λέξεων ἐκτὸς τῶν κοινῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου γίνεται χρῆσις καὶ τῶν ἐξῆς ὡς καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ.

ä, φθόγγος μεταξὺ ε καὶ α ἴσος περίπου πρὸς τὸ Γερμανικὸν ä.

b Λατινικὸν διὰ πάντα φθόγγον ἄρρινον προερχόμενον ἐκ τοῦ β, μβ, π, μπ.

γ, οὐρανικὸν γ κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν *i* (=ι, η, υ, ει, οι).

Τοῦτο ὡς καὶ τὰ ἐπόμενα οὐρανικὰ σύμφωνα διατηροῦν τὴν πρὸ τοῦ *i* προφορὰν των καὶ μετὰ τὴν ἔκπτωσιν αὐτοῦ.

- g Λατινικὸν διὰ πάντα φθόγγον ἄρρινον προερχόμενον ἐκ τοῦ γ, γγ, γκ, κ.
 d Λατινικὸν διὰ πάντα φθόγγον ἄρρινον προερχόμενον ἐκ τοῦ δ, νδ, ντ, τ.
 dd ἐκ τοῦ λλ, φθόγγος ἰδιάζων εἰς τὰς διαλέκτους τῆς κάτω Ἰταλίας.
 ζ, παχὺ ζ ἴσον πρὸς τὸ Γαλλικὸν j.
 ρ, οὐρανικὸν κ κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν i.
 λ, οὐρανικὸν λ κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν i.
 λ, ὑπερωικὸν λ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 ν, ὑπερωικὸν ν τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 ρ, οὐρανικὸν ν κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν i.
 ξ, παχὺ ξ ἴσον πρὸς τὸ κθ.
 ο, φθόγγος μεταξὺ ε καὶ ο ἴσος περίπου πρὸς τὸ Γερμανικὸν ö.
 π, δασὺ π τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 ρ, ὑπερωικὸν ρ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 σ, παχὺ σ ἴσον πρὸς τὸ Γαλλικὸν ch.
 τ, δασὺ τ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 χ, οὐρανικὸν χ κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν i.
 ψ, παχὺ ψ ἴσον πρὸς τὸ πθ.
 ω, φθόγγος ἴσος πρὸς τὸ ö.

Οἱ φθόγγοι ι, υ καθὼς καὶ τὸ ει, οι, υι προφέρονται κατὰ συνί-
 ζησιν πρὸς τὸν ἐπόμενον φθόγγον. Ὅμοίως ὡς ι προφέρονται καὶ τὸ
 ε καὶ αι, γράφονται ὅμως οὕτως διὰ λόγον ἱστορικόν.

Τὰ ὡς διπλᾶ προφερόμενα σύμφωνα γράφονται ἠραιωμένα μετὰ
 παύλας, οἷον πεθ - θερός, ἀμάκ - κωτος, φανερών - νω, ἄπ - παρος κτλ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Ἀπριλίου 1939.

Ὁ Διευθυντής

ΑΝΘΙΜΟΣ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΡΑΠΤΗ ΚΑΙ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

Ἡ γλῶσσα εἶναι ὄργανισμὸς ζωντανός. Μεταβάλλεται διαρκῶς καὶ ἐξελίσσεται ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὴν φωνητικὴν καὶ τὴν κλίσιν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν πλοῦτον τῶν λέξεων καὶ τῶν σημασιολογικῶν χρήσεων καὶ τῶν συντάξεων κτ. Εἶναι λοιπὸν φυσικὸν ἢ γλῶσσα ἑνὸς αἰῶνος νὰ διαφέρει ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τοῦ προηγουμένου, ἀλλὰ καὶ δύο διαδοχικῶν γενεῶν ἢ γλῶσσα δὲν εἶναι ἢ αὐτή.

Ὁ μελετῶν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι σήμερον βλέπει ἐκτὸς τῶν ἄλλων διαφορῶν εἰς τὴν φωνητικὴν καὶ τὸ τυπικὸν καὶ τὴν μεγάλην ἀπώλειαν ἐκ τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ τῆς ἀρχαίας, μεταγενεστέρας καὶ μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς. Πλεῖσται λέξεις ἐλησμονήθησαν καὶ δὲν ἀκούονται πλέον σήμερον. Τὴν λέξιν ὅμως ἀπώλεια μεταχειριζόμεθα ἐδῶ καταχρηστικῶς. Ἐλησμονήθησαν λέξεις, διότι κατὰ νόμους γλωσσικοὺς ἔπρεπε νὰ λησμονηθοῦν, ὅπως ἀπεναντίας ἐπλάσθησαν νέαι λέξεις πάλιν σύμφωνα μὲ γλωσσικοὺς νόμους, αἱ ὁποῖαι ἀντισταθμίζουσι καὶ κατὰ ποσὸν καὶ κατὰ ποιὸν τὰς λησμονηθείσας, καθὼς καὶ κατὰ ποιὸν δὲν εἶναι κατώτεροι τῶν ἀρχαίων αἱ νέαι μεταβεβλημένοι. Ὁ αἰώνιος νόμος τῆς γενέσεως καὶ φθορᾶς λειτουργεῖ πληρέστατα καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν.

Ἐπάρχει ὅμως καὶ ἓνα ἄλλο γεγονός, τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ ἀγνοῆ τις. Ὄταν λέγωμεν ὅτι μέγα μέρος τοῦ ἀρχαίου ἢ καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ ἐξέλιπεν, ἐννοοῦμεν τὸν γλωσσικὸν πλοῦτον, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν. Ποῖος ὅμως θὰ δισχυρισθῇ ὅτι τὰ παραδοθέντα εἰς ἡμᾶς γλωσσικὰ κείμενα περιέχουν ὀλόκληρον τὸν γλωσσικὸν πλοῦτον τῶν παρελθουσῶν γενεῶν; Ἡ γραπτὴ παράδοσις περιέχει μέρος μόνον. Τὸ ὑπόλοιπον ὑλικὸν εὑρίσκετο εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν λαλούντων, εἰς τὴν προφορικὴν παράδοσιν. Ποῦ βαρύνει περισσότερον ἢ πλάστιγξ, εἰς τὴν γραπτὴν ἢ τὴν προφορικὴν, αὐτὸ εἶναι ζήτημα ἄλυτον. Πλήρη θησαυρὸν τῆς ἀρχαίας θὰ εἶχαμεν, ἂν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης — ἢ ἀκριβέστερον τῶν ἐποχῶν — ἔκαμναν λεξικά ὄχι μόνον τῆς γραφομένης, ἀλλὰ καὶ τῆς ὁμιλουμένης, πρὸς τούτοις δὲ ὄχι μόνον τῶν ἰδιωματῶν τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν διασπορᾷ Ἑλλήνων. Τοιοῦτον πράγμα ὅμως δὲν ἐπέρασεν ἀπὸ τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων καὶ οὔτε ἦτο

δυνατὸν νὰ περάσῃ. Ἐπιπλέον ἀντιλήψεις ὑπῆρχαν τότε καὶ ἡ γλῶσσα εἰς τὸ σύνολόν της δὲν ἀπετέλεσε ποτὲ ἀντικείμενον ἰδίας λεξικογραφικῆς μελέτης. Γράφοντες ἐχρησιμοποιοῦσαν αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν λέξιν καὶ φράσιν μόνον διὰ τὴν παροῦσαν ἀνάγκην ἀπλῶς διὰ νὰ μεταδώσουν εἰς τοὺς συγχρόνους καὶ μεταγενεστέρους τὰς σκέψεις καὶ γνώσεις των. Πλῆθος ἄρα λέξεων καὶ φράσεων καὶ ἰδιαιτέρων σημασιῶν ἐφέρετο εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἀχρησιμοποίητον εἰς τὰ γραπτὰ μνημεῖα τοῦ λόγου. Τοῦτο συνέβαινε πρὸ πάντων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ποὺ ἐλαλεῖτο μακρὰν τῶν μεγάλων κέντρων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν τὰ φιλολογικὰ προϊόντα, εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν χωρίων, τῶν νήσων καὶ τῶν ἀπομακρυσμένων ἀποικιῶν, τῶν ὁποίων τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα ἐβάδιζαν ἰδίαν ὁδὸν φωνητικῆς καὶ σημασιολογικῆς μεταβολῆς. Οἱ γραμματικοὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἠσχολοῦντο εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν παραδεδομένων κειμένων, μόνον δὲ τυχαίως δύναται τις νὰ εὔρη εἰς αὐτοὺς λέξεις τοῦ προφορικοῦ λόγου. Ἄξιοι σημειώσεως ἐπὶ τοῦ προκειμένου οἱ γραμματικοὶ ἀφορισμοὶ τοῦ Φρυνίχου, ὁ ὁποῖος διαστέλλει τὰ τοῦ κοινοῦ λόγου ὡς ἔκφυλα καὶ βάρβαρα καὶ ἐσχάτως ἀδόκιμα ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα καὶ δόκιμα. «Γεννήματα· πολλαχοῦ ἀκούω τὴν λέξιν τιθεμένην ἐπὶ τῶν καρπῶν, ἐγὼ δὲ οὐκ οἶδα ἀρχαίαν καὶ δόκιμον οὔσαν. Χρὴ οὖν ἀντὶ τοῦ γεννήματα καρποῦς λέγειν ξηροῦς καὶ ὑγροῦς»¹. Ἐπίσης «ψύλλος βάρβαρον, ἢ δὲ ψύλλα δόκιμον ὅτι καὶ ἀρχαῖον»². Λέγων δὲ ὁ Ἀττικιστὴς γραμματικὸς ἀρχαῖον καὶ δόκιμον ἐννοεῖ λέξιν εὐρισκομένην εἰς τοὺς ἀρίστους Ἀττικοὺς συγγραφεῖς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐξαιρέσῃ τὸν Ξενοφῶντα, διότι ἅπαξ μετεχειρίσθη τὸ ἀκμὴν ἀντὶ τοῦ ἔτι. «Ἀκμὴν ἀντὶ τοῦ ἔτι· Ξενοφῶντα λέγουσιν ἅπαξ αὐτῷ κεχρησθαι· σὺ δὲ φυλάττου, λέγε δὲ ἔτι»³. Καὶ τοιοῦτοτρόπως στέλνει εἰς τὸν διάβολον τὸ ἰκεσία, διωρία, νηρὸν ὕδωρ, κράββατος, κοράσιον, θερμασία, κολυμβάδες ἐλαῖαι, συμπολίτης, λιθάριον, μαγειρεῖον (παρὰ τὸ δόκιμον μάγειρος), ξύστρα, οἰκοδεσπότης κττ. καὶ συνιστᾷ ἀντὶ αὐτῶν τὴν χρῆσιν τοῦ ἰκετεία, προθεσμία, ὕδωρ πρόσφατον, σκίμπους, κόριον ἢ κορίδιον ἢ κορίσκη, θερμότης, ἀλμάδες ἐλάαι χωρὶς τοῦ ι, πολίτης, λιθίδιον, ὀπτάνιον, σπλεγγίς, οἰκίας δεσπότης. Καὶ περὶ τοῦ γένους καὶ τῶν γραμματικῶν τύπων καὶ τῶν σημασιῶν προκειμένου: «Ἡ ὄμφαξ, ἢ βῶλος, θηλυκῶς δέον, οὐκ ἀρσενικῶς»⁴. Καὶ «πεινῆν, διψῆν λέγε, ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦ α»⁵. Καὶ «σταμνία οἱ μὲν ἀμαθεῖς ἐπὶ τῶν ἀμίδων τάττουσιν, οἱ δ' ἀρχαῖοι ἐπὶ τῶν

¹ ἔκδ. W. G. Rutherford σελ. 348.

² σελ. 416.

³ σελ. 203.

⁴ σελ. 126.

⁵ σελ. 132.

οἰνηρῶν ἀγγείων»¹. Ἐκ δὲ τῶν λεξικογράφων οἱ μὲν πρὸ τοῦ Ἡσυχίου ἠσχολοῦντο εἰς τὴν συλλογὴν μόνον τῶν ἀκραιφνῶς Ἀττικῶν λέξεων περιφρονοῦντες μὲν ὡς βαρβάρους τὰς λέξεις καὶ τοὺς τύπους τῆς κοινῆς γλώσσης, τὰ ἑλληνιστὶ ἢ τὰ κοινῶς εἰρημένα, συνιστῶντες δὲ τὴν χρῆσιν ἐκείνων², ὁ δὲ Ἡσύχιος ἔχει μὲν ἐκτὸς τῶν λέξεων, ἦτοι τῶν σπανίων τύπων, οἱ ὅποιοι ἀπαντοῦν εἰς τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων, καὶ γλώσσας, δηλαδὴ τύπους καὶ λέξεις ἀσυνήθεις πόλεων τινῶν ἢ ἰδιωμάτων³, ἀλλ' αὐταὶ ἀποτελοῦν ἐλάχιστα ψιχία τοῦ τεραστίου γλωσσικοῦ δημώδους πλούτου, τὸν ὅποιον τόσον πολὺ περιεφρόνουν οἱ Ἀττικισταὶ γραμματικοὶ καὶ λεξικογράφοι.

Ἡ ἀλήθεια αὕτη ἀποδεικνύεται σήμερον ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ μεγάλου Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς κοινῆς καὶ ἰδιωματικῆς. Τὸ λεξικὸν τοῦτο δὲν πρόκειται νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἀπλῶς μίαν ἀνάγκην γλωσσικὴν, δηλαδὴ νὰ ἐξεύρη καὶ διατυπώσῃ τὴν σημασιολογικὴν χρῆσιν τῶν λέξεων, ὅπως γίνεται εἰς ὅλα τὰ χρηστικὰ λεξικά ὅλων τῶν γλωσσῶν. Καὶ τοῦτο γίνεται. Πλὴν τούτου ὅμως πρόκειται δι' αὐτοῦ ν' ἀποδειχθῇ ἡ ἀναμφισβήτητος ἀλήθεια ὅτι εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἐσώθη μέγα μέρος τοῦ ἀρχαίου γλωσσικοῦ θησαυροῦ, ὁ ὅποιος ὑπῆρχεν εἰς τὴν προφορικὴν παράδοσιν. Λέξεις καὶ χρήσεις λέξεων συναντῶμεν συχνὰ εἰς τὰς γλωσσικὰς ἐρεῦνας τὰς σχετικὰς μὲ τὸ Λεξικὸν τοῦτο ἀποδεικνύονται διὰ βαθείας μελέτης καὶ προσεκτικῆς παρατηρήσεως ὅτι δὲν εἶναι δημιουργήματα νεώτερα, ἀλλὰ παλαιὰ κληρονομία, τῆς ὁποίας οὐδὲν ἔχνος εὐρίσκεται εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν. Ὅταν δὲ θέλει κατορθωθῇ ὅσον εἶναι ἀνθρωπίνως δυνατὸν ἢ πλήρης συναγωγὴ ὅλου τοῦ γλωσσικοῦ ὕλικου ποὺ φέρεται εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ μελετηθῇ ἀκριβῶς τοῦτο, τότε θὰ γνωσθῇ πόσον πολύτιμον συμβολὴν θὰ προσφέρῃ εἰς τὴν γλωσσικὴν ἐπιστήμην ὁ νέος οὗτος θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς παρὰ τὰς μεγάλας ἐθνικὰς περιπετείας του διὰ χιλιετηρίδων ὀλοκλήρων κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὴν γλῶσσαν του, τὴν πολύτιμον ταύτην ἐθνικὴν παρακαταθήκην, τῆς ὁποίας μέγα μέρος κληρονομηθὲν ἀπὸ τῶν προγενεστέρων γενεῶν ἀνάγεται μέχρι τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Οὕτω δὲ θὰ προκύψῃ τὸ μέγα ἀγαθόν, ὅτι ἡ προφορικὴ παράδοσις θὰ συμπληρώσῃ τὴν γραπτὴν⁴.

¹ σελ. 486.

² *W. Christ*, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Λ. Χ. Κώστα καὶ Ν. Γ. Πολίτου, τόμ. 2, 564 κέξ.

³ αὐτόθι 2, 708 κέξ.

⁴ Τὸ ἑλλίπες τῆς γραπτῆς παραδόσεως προκειμένου περὶ τινῶν ζητημάτων τῆς προφορᾶς, ὅτι δηλ. ἀρχαῖκὰ χαρακτηριστικὰ φαινόμενα ὑπάρχοντα σήμερον δὲν ὑπάρχουν εἰς πα-

Ἡ ἀτέλεια τῆς γραπτῆς παραδόσεως ἔγκειται πρῶτον μὲν εἰς λέξεις ἢ τύπους λέξεων, ἔπειτα δὲ εἰς χρήσεις σημασιολογικάς. Ἐν τοῖς ἐπομένοις θέλει ἀποδειχθῆ διὰ παραδειγμάτων ἡ ἀλήθεια τῶν λεγομένων καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις.

*
* *

Ἐν Κύπρῳ ἀγγονὶν λέγεται τὸ οἰκογενὲς θηλυκὸν ζῶον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἀποκτηθὲν δι' ἀγορᾶς. Τοῦτο χρησιμοποιεῖται ὡς γονὴ πρὸς ἀναπαραγωγὴν τοῦ γένους. Ἡ λέξις ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ ὑποθετικὸν ἐκγονίδιον, τὸ ὁποῖον ἀνάγεται εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐκγονος (ὁ γεννηθεὶς ἐκ τινος)¹. Φωνητικῶς ἐξηγεῖται τὸ ἀγγονὶν ἀπὸ τὸ ἐκγονίδιον διὰ τῆς ἐξελικτικῆς σειρᾶς ἐκγονίδιον – ἀκγονίδιον – ἀγγονίδιον – ἀγγονίδιν – ἀγγονίιν – ἀγγονίν, ὅπως λέγεται καὶ ἐν Ρόδῳ γονὶν ἐκ τοῦ γονίδιον καὶ κοπὶν ἐκ τοῦ κοπίδιον, δὲν προσκόπτει δὲ καὶ σημασιολογικῶς. Ἄλλὰ ἐλέχθη ποτὲ τοῦτο; Ἀδιστάκτως ἀπαντῶ ὅτι ἐλέχθη καὶ ἐλέγετο ἐπὶ μακρὸν ἐν Κύπρῳ. Ἡ λέξις ἐσχηματίσθη ὅτε ἀκόμη ἐλέγετο τὸ ἐκγονος, ὅτι δὲ παρήχθη ἐξ αὐτοῦ οὐδεμία ἀμφιβολία. Κατὰ ταῦτα φρονῶ ὅτι καὶ τὸ σημερινὸν γονίδι (ἐσμὸς νεαρῶν μελισσῶν) ἐκ τοῦ γόνος δὲν εἶναι νεώτερος σχηματισμὸς, ἀλλὰ παλαιὰ κληρονομία ἐκ τοῦ ἀμαρτύρου γονίδιον γνωστοῦ μόνον εἰς τὸν προφορικὸν λόγον.

Τὸ ἀκροθίγγαστος τοῦ Ποντικοῦ ιδιώματος τὸ σημαῖνον εὐθικτος, εὐερέθιστος, μαρτυρεῖ ὅτι ὑπῆρχεν ἐπίθετον παλαιὸν ἀκροθιγγαστός² σχηματισθὲν μὲ πρῶτον συνθετικὸν τὸ ἄκρος παρὰ τὸ ἀκροθιγῆς καὶ συνώνυμον πρὸς αὐτὸ καὶ ὅτι ὅπως τὸ μαρτυρούμενον ὑπὸ τοῦ γραπτοῦ λόγου ἀκροθιγῆς ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ ἀορίστου ἔθιγον τοῦ θιγγάνω, τοιουτοτρόπως καὶ τὸ Ποντικὸν ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ ιδιωματικοῦ ἀορίστου ἐθίγγασα. Ὁμολογῶ ὅτι εἶναι τολμηρὸν τὸ λεγόμενον, ἀλλ' αὐτὰ τὰ πράγματα μᾶς ἀναγκάζουν νὰ δεχθῶμεν τὴν ἐτυμολογίαν αὐτὴν ἐφόσον εἶναι ἀδύνατον κατ' ἐμὲ τοῦλάχιστον νὰ ἐρμηνευθῆ τὸ ἀκροθίγγαστος, τὸ ὁποῖον δι' ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου ἀπέκτησε σημασίαν στερητικὴν³. Ἐπειδὴ δὲ σήμερον θιγγάνω δὲν λέγεται, τὸ ἐπίθετον ἄρα ἀκροθιγγαστός ἐσχηματίσθη τότε, ὅτε ἐλέγετο καὶ τὸ ρῆμα γνωστὸν μὲν εἰς τὴν ἐν Πόντῳ Ἑλληνικὴν, ἄγνωστον δὲ ἀλλαχοῦ. Καὶ τώρα γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, πότε ἐσχηματίσθη τὸ

λαιότερα γλωσσικά μνημεῖα καὶ ὅμως ὑπῆρχαν εἰς τὸν προφορικὸν λόγον, ἔχει ἤδη παρατηρηθῆ ὑπὸ τοῦ Γ. Ν. Χατζιδάκι (Ἀκαδ. Ἐναγν. 1902, τόμ. 1, 322 καὶ ΜΝΕ 1, 365 κέξ.).

¹ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

² Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

³ Περὶ τοῦ γραμματικοῦ φαινομένου, καθ' ὃ ρηματικὰ ἐπίθετα ἀποκτοῦν στερητικὴν ἔννοιαν δι' ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου καὶ οὐχὶ διὰ συνθέσεως ἰδ. Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἐν λ. ᾰ – στερητ.

στερητικὸν ἀκροθίγγαστος καὶ πότε ἐλησμονήθη τὸ ἀκροθιγγαστός, ἂν πράγματι ἐλησμονήθη πλέον ὀριστικῶς καὶ δὲν ἀκούεται εἰς τὸ στόμα οὐδενὸς τῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων Ποντίων τῶν ἄλλοτε εὐρεῖαν χώραν οἰκούντων; Περὶ τούτου δὲν δύναμαι νὰ εἶπω τίποτε, διότι ἄγνωστον ἀποπότε ἤρχισαν νὰ σχηματίζονται τῆς νέας Ἑλληνικῆς τὰ στερητικὰ ἐπίθετα δι' ἀπλοῦ ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου ἄνευ συνθέσεως μετὰ τοῦ στερητικοῦ ἀ-, οἷον ἀγοραστός – ἀγόραστος, ἀνακατευτός – ἀνακάτευτος, ἀνακατωτός – ἀνακάτωτος, ἀναλυτός – ἀνάλυτος, ἀναφτός – ἀναφτος, ἀραδιαστός – ἀράδιαστος κτλ. Πιθανὸν δὲ νὰ ἐλέγετο καὶ ρῆμα ἀκροθιγγάνω παρὰ τὸ praescriptum aureum τοῦ Σκαλιγέρου, ὅπως ἐλέγετο καὶ ἀκροπολεύω παρὰ Μανέθωνι (διέρχομαι τὸ ἄκρον, τὴν κορυφήν) καὶ μεσαιωνικὰ ἀκροβηματίζω (ἀκροβατῶ), Σπαν. 134 ἀκροπαρατρέχω, Γλυκ. 51 ἠκροεξύσπαζε, Βέλθανδρο. 1246 ἀκροκαρτερῶ, Θοῆν. 846 ἀκραργῶ κτλ.

Τὸ ρῆμα ἀλωνεύω (ἀλωνίζω) λεγόμενον πολλαχοῦ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ μεταγενέστερον ἀλωνεύομαι = ἐργάζομαι ἐν τῷ ἀλωνίῳ¹. Ἄλλὰ πότε ἐσχηματίσθη; Βεβαίως τότε, ὅτε ἐλέγετο καὶ ὁ μέσος τύπος καὶ ἐπομένως καὶ τοῦτο εἶναι παλαιόν.

Εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα τὸ μονοετὲς θηλυκὸν πρόβατον λέγεται ἀμνάδι². Ἡ λέξις ἀνάγεται εἰς παλαιὸν ἀμνάδιον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο ἐξάπαντος, δὲν εἶναι δὲ νεώτερος σχηματισμὸς τὸ ἀμνάδι, διότι τὸ πρωτότυπον ἀμνάς σήμερον εἶναι ἀνήκουστον.

Εἰς τὴν διάλεκτον τῆς Τσακωνίας τὸ θηλυκὸν ἀμμοδέτα σημαίνει τὸ φυτὸν ἄγρωστιν, ἀγριάδα, γράφει δὲ σχετικῶς ὁ Μιχαὴλ Δέφνεο εἰς τὸ Λεξικόν του «πράγματι ἡ ἀγριάδα δένει, στερεοποιεῖ τὴν ἄμμον». Ἡ λέξις σύνθετος ἐκ τοῦ ἄμμος καὶ δέτης ἐγινε θηλυκὸν ἐκ τοῦ ἀρσενικοῦ ὁ ἀμμοδέτα κατὰ τὰ πολλὰ εἰς α θηλυκὰ ὀνόματα φυτῶν³. Τὸ παλαιὸν δέτης σημαῖνον τὸν δένοντα ἅπαντᾶ καὶ σήμερον. Ἐν Κρήτῃ π. χ. σημαίνει τοῖχον, ἀνάλημμα πρὸς συγκράτησιν τοῦ χώματος κατωφεροῦς ἀγροῦ. Γεννᾶται τῶρα τὸ ζήτημα, τὸ Τσακωνικὸν ἀμμοδέτα εἶναι νεώτερος σχηματισμὸς ἢ παλαιὰ κληρονομία; Βεβαίως ἠδύνατο νὰ εἶναι καὶ νεώτερον σχηματισθὲν δωριστὶ κατὰ τὰ παλαιὰ πρότυπα ἐργάτα, ναύτα, πολίτα κτλ. καθὼς ὄντως μετεσχηματίσθησαν τὰ νεώτερα ἐκ τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς δάνεια ἀγωγιάτα, γαιδουρολάτα, δραγάτα, καταρράχτα, ἀστρίτα κτλ. Ἐχοντες ὅμως ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἀμμοδέτα δὲν ἔχει ἀντίστοιχον ἀμμοδέτης εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ἢ τοῦλάχιστον δὲν μαρτυρεῖται καὶ ὅτι τὸ δέτης ὡς δεύτερον συνθετικὸν εἶναι

¹ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

² αὐτόθι.

³ αὐτόθι.

σύνηθες εἰς τοὺς παλαιούς, πβ. ἀρχαῖα Δωρικὰ κηροδέτας (ὁ διὰ κηροῦ δεμένος), κισσοδέτας (ὁ διὰ κισσοῦ ἐστεμμένος) καὶ μεταγενέστερα τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς σφυροδέτης (ὁ δένων τὰ σφυρά), ταυροδέτης (ὁ δένων ταύρους) κτλ., πειθόμεθα ὅτι μᾶλλον πρόκειται περὶ παλαιᾶς κληρονομίας.

Εἰς τὴν Κρήτην ἀμύγδαλος λέγεται ἡ ἀγρία ἀμυγδαλῆ, ἀμυγδάλι δὲ ἡ μικρὰ ἀγρία ἀμυγδαλῆ καὶ μικρὰ ράβδος ἐξ αὐτῆς κατασκευαζομένη¹. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐπληροφορήθην ἀπὸ τοὺς ἐν τῷ Γραφείῳ τοῦ Λεξικοῦ συντάκτας Γ. Κουρμούλην καὶ Σ. Καψωμένον ἢ κατάληξις -ι(ον) σήμερον δὲν εἶναι ἐν Κρήτῃ εὐχρηστος ὡς ὑποκοριστική, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δεχθῶμεν τὸ ἀμυγδάλι ὡς νεώτερον σχηματισμόν, ἀλλὰ ὡς παλαιὰν κληρονομίαν. Λοιπὸν ἐλέγετο παρὰ τὸ παλαιὸν καὶ μαρτυρούμενον ἀμύγδαλος ὑποκοριστικὸν ἀμυγδάλιον καθὼς ἀμπελος — ἀμπέλιον κτλ. Τὸ ὑποκοριστικὸν τοῦτο εἶναι διάφορον τοῦ ἄλλου ὑποκοριστικοῦ ἀμυγδάλιον τὸ σημαῖνον τὸ μικρὸν ἀμύγδαλον.

Τὰ κοινὰ ἐπιρρήματα ἀποκάτω καὶ ἀποπάνω ὡς μεσαιωνικὰ δὲν μαρτυροῦνται. Ἄλλ' ὁ ἐνθυμούμενος ὅτι μαρτυροῦνται ὡς μεσαιωνικοὶ οἱ τύποι ἀπουκάτω², ἀπουκάτου, ἀπεκάτω καὶ ἀπουπάνω θὰ δεχθῆ ἀδιστακτικῶς ὅτι ἐλέγετο ἤδη κατὰ τὸν μεσαῖωνα ἀποκάτω καὶ ἀποπάνω.

Εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα ἀπορρεπίσκειται λέγεται ἐπὶ ζώου θηλυκοῦ ἐκκρίνοντος ἐκ τοῦ γεννητικοῦ ὄργάνου ἰξώδη ὕλην κατὰ τὸν γενετήσιον ὄργανισμόν ἢ τὸν ἐπικείμενον τοκετόν³. Ὁ ἐν τῷ Λεξικῷ συνάδελφος Ν. Ἀνδριώτης ἤκασεν ὅτι εἰς τὸ δεύτερον συνθετικὸν ρεπίσκειται ὑπολανθάνει τὸ ἀρχαῖον ρύπος καὶ ἐγὼ ἐπέισθην ὅτι ὄντως οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα. Λοιπὸν πρόπει ν' ἀναχθῆ τὸ μέσον ρεπίσκουμαι εἰς τὸ ρυπίζω = καθιστῶ τι ρυπαρόν, ὅθεν ἀπορρυπίζω = καθαρίζω ἀπὸ τὸν ρύπον καὶ μέσον ἀπορρυπίσκουμαι — ἀπορρεπίσκουμαι = ἀποβάλλω ἀπ' ἑμαυτοῦ ρύπον. Ὡς γνωστὸν εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα εἰς τὰ σύνθετα μὲ τὴν ἀπὸ ρήματα ἢ πρόθεσις ἔχει στερητικὴν ἔννοιαν, γνωστὸν δὲ ὁμοίως ὅτι τὸ παθητικὸν ἢ μέσον τῶν εἰς -ίζω ρημάτων λήγει εἰς -σκομαι ἢ -σκουμαι. Τὸ ε ἀντὶ τοῦ υ ἐξηγεῖται εὐκόλως διὰ τὸ ρ (πβ. κερὶ, μερὶ κτλ.). Ἡδύνατο ὅμως τὸ σύνθετον ἀπορρυπίζω νὰ σχηματισθῆ κατ' εὐθειαν ἀπὸ τὸ ἀπὸ καὶ ρύπος χωρὶς νὰ μεσολαβήσῃ τὸ ἀπλοῦν ρυπίζω. Ἐπειδὴ δὲ ἡ λέξις ρύπος ἐφόσον ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα, συμπεραίνω ὅτι ὁ σχηματισμὸς τοῦ ρήματος εἶναι παλαιός.

¹ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

² Μαχαιρ. 1, 640 (ἔκδ. R. Dawkins).

³ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

Ἐν Θήρᾳ τὸ ρῆμα ἀπορροίζω λέγεται ἐπὶ τῶν ὀπωροφόρων δένδρων καὶ σημαίνει παρέχω τοὺς τελευταίους καρπούς. Τοῦτο ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἀπορροή = πτώσις τῶν φύλλων¹. Ἐπειδὴ δὲ τὸ οὐσιαστικὸν τοῦτο δὲν ἀκούεται σήμερον, ὁ σχηματισμὸς τοῦ ρήματος θὰ εἶναι παλαιός.

Τὸ ἀπορροχάζω εἰς τὸν Πόντον σημαίνει ρέγχω κοιμώμενος. Τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὸ μεσαιωνικὸν ρογχάζω². Ἐπειδὴ ὅμως ἢ ἀπὸ ὡς πρῶτον συνθετικὸν εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο σώζει τὴν ἀρχαίαν στερητικὴν σημασίαν, τὸ ἀπορροχάζω ἔπρεπε νὰ σημαίνῃ τὸ ἀντίθετον, ἢτοι παύω νὰ ρέγχω. Διὰ τοῦτο ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἢ σύνθεσις μὲ τὴν ἀπὸ δὲν ἔγινεν εἰς τὸ ἰδίωμα, ἀλλ' ὅτι εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸ ἄλλοθεν τὸ ἤδη σύνθετον ἀπορροχάζω, εἰς τὸ ὁποῖον ἢ πρόθεσις θὰ εἶχε σημασίαν ἐπιτατικὴν. Σημειωτέον ὅτι ὑπάρχει σήμερον καὶ τὸ ἀπλοῦν ροχάζω, τὸ ὁποῖον λέγεται ἐπὶ τῆς ἐκδηλουμένης ὀργῆς τοῦ κυνός. Ἡ σημασία εἶναι συγγενής. Λοιπὸν ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑπῆρχε καὶ μεσαιωνικὸν ἀπορροχάζω.

Εἰς τὸ ἴδιον ἰδίωμα ὁ μὴ πάσχων κήλην λέγεται ἀπορχιδᾶστος (ἀπορχιδιάστος). Τοῦτο ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὴν πρόθεσιν ἀπὸ καὶ τὸ ὀρχιδᾶστός, ὅπερ ἐκ τοῦ ρήματος ὀρχιδιάζω—ὀρχιδᾶζω³ = ἀποκτῶ κήλην. Εἰς τὸ ἐπίθετον ἢ ἀπὸ προφανῶς ἔχει σημασίαν στερητικὴν. Ρῆμα ὀρχιδιάζω δὲν παραδίδεται καὶ ὅμως ἀνάγκη πᾶσα νὰ δεχθῶμεν ὅτι κάποτε ἐλέγετο μὲ τὴν μεταφορικωτέραν πῶς σημασίαν.

Ἀρχαῖοι Δωρικοὶ τύποι ἀρετά, ἀστραπά, ἀφορμά, βροντὰ καὶ φωνὰ δὲν μαρτυροῦνται καὶ ὅμως εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἦσαν κοινότατοι εἰς τὸν προφορικὸν λόγον, ἄλλως μένει ἀνερμήνευτος ἢ ὑπαρξίς των εἰς τὸ σημερινὸν Τσακωνικὸν ἰδίωμα. Οὔτε ἠμπορεῖ νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι τὰ νεώτερα Τσακωνικὰ ἀρετά, ἀστραπά κτλ. εἶναι δάνεια ἐκ τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς ἐκδωρισθέντα, διότι παρὰ τὰ ἀνωτέρω εἰς —της—τα λεχθέντα παρατηρεῖται ὅτι τὰ ἐκ τῆς κοινῆς ὀξύτονα θηλυκὰ εἰς —ῆ μένουν ἀμετάβλητα. Οὕτω λέγεται εἰς τὴν Τσακωνίαν ἀρχή, αὐλή, βαθή (βαφή), βοή, βροχή, γραθῆ (γραφή), διαταγή, ἀροκή (ντροπή), ἐντολή, εὐτζή, ζωή, θανή, θροφή, κινή (τιμή), κοπή, ὀργή, πομκή (πομπή), ραθῆ (ραφή), ταγή, ταραχή, τροφή⁴ καὶ οὐχὶ ἀρχά, αὐλά, βοά, ζωά κτλ. Τώρα διατί ἐλησμονήθησαν τὰ ἐκ τούτων παλαιὰ Δωρικά, ὥστε νὰ εἰσαχθοῦν ἐκ τῶν ὑστέρων ἄλλοθεν, τοῦτο δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει.

Σήμερον λέγεται εἰς τὴν Τσακωνίαν ὁ Δωρικὸς τύπος ἀπόσταμα καὶ ὅμως ὡς παλαιὸς δὲν μαρτυρεῖται. Πάντως ὅμως ἦτο εὐχρηστος εἰς τὸν προφορικὸν

¹ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

² αὐτόθι.

³ αὐτόθι.

⁴ Λεξικὸν Μ. Δέφνερ.

λόγον, διότι τὸ σημερινὸν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἐκδωρισθὲν δάνειον τοῦ ἐκ τῆς κοινῆς ἀπόστημα. Ἐκδωρισμὸς εἶναι δυνατός, ὅταν πρόκειται, καθὼς εἶδαμεν προκειμένου περὶ τῶν εἰς -της -τα ὀνομάτων, περὶ τῆς πτωτικῆς καταλήξεως ὠρισμένης τάξεως λέξεων, ἀλλ' ἐδῶ πρόκειται περὶ τοῦ *η* ἐντὸς λέξεως καὶ δὲν ὑπῆρχε κανεὶς λόγος νὰ τραπῆ εἰς *α*, ἀφοῦ λέγεται καὶ ἀφήγημα, δράνημα (δράδημα), θέλημα, τζέντημα¹ κττ.

Εἰς τὴν Κέρκυραν ἀποτιμώνω σημαίνει ὑβρίζω, ἐξευτελίζω². Τὸ ρῆμα προϋποθέτει παλαιὸν ἀποτιμόω, ὁποῖον δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν γραπτὸν λόγον. Ἄλλ' ὅπως ἐλέγετο ἀρχαιοθὲν ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἀτιμος ρῆμα ἀτιμόω (στερῶ τῆς τιμῆς, ἀτιμάζω), οὕτω κάλλιστα ἠδύνατο νὰ σχηματισθῆ καὶ ἐκ τοῦ μαρτυρουμένου ἀπότιμος (ὁ μακρὰν πάσης τιμῆς) ρῆμα ἀποτιμόω συνώνυμον μὲν, ἀλλ' ἐντονώτερον τοῦ ἀτιμῶ. Ὅπωςδήποτε τὸ σημερινὸν ἀποτιμώνω μαρτυρεῖ ὅτι ἐλέγετο καὶ τὸ σύνθετον τοῦτο ρῆμα.

Εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα ἀποτραγώνω σημαίνει παρατηρῶ, βλέπω ὡς τραγός, δηλαδὴ βλακωδῶς. Καὶ τῷ ὄντι τὸ βλέμμα τοῦ τραγού φαίνεται βλακῶδες. Ὡς πρὸς τὸ ἔτυμον ἢ λέξις δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ διττῶς, ἢ ἐκ τοῦ ἀπό καὶ τραγός ἢ ἀπό καὶ τραγώνω. Ἐπειδὴ δὲ ἐφόσον γνωρίζω τὸ τραγός εἶναι ἄγνωστον σήμερον εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο, ἀντὶ δὲ τούτου λέγεται κόδος (πιθανῶς ξένον), δέχομαι μᾶλλον ὅτι εἰς τὸ σύνθετον ὑπόκειται τὸ ἀπλοῦν τραγώνω ἀναγόμενον εἰς παλαιὸν τραγόω. Καὶ δὲν μαρτυροῦνται μὲν οὔτε τὸ νέον τραγώνω οὔτε τὸ παλαιὸν τραγῶ, ἀλλὰ γραμματικῶς τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι καθόλου δύσκολον. Ἐχομεν ἤδη παλαιὰ τὰ ὅμοια ρήματα τραγίζω καὶ τραγάω=ἀφροδισιάζω καὶ βρομῶ ὡς τραγός ἢ, προκειμένου περὶ παιδίου πλησιάζοντος εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, ἀποκτῶ φωνὴν τραχεῖαν καὶ βραχνήν. Ὅμοίως ἐλέγετο ταυριάω καὶ ταυράω ἐπὶ ἀγελάδος ὀργῶ πρὸς συνουσίαν καὶ καπράω ἢ καπρίζω ἢ καπρώζω ὁμοίως ἐπὶ θηλυκοῦ χοίρου. Ἐλέχθη δὲ καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα ταυρίζω=ἐλκω, ὅθεν τὸ σημερινὸν τραυῶ. Λοιπὸν ὅπως ἐλέχθη τραγίζω καὶ τραγάω, ἠδύνατο πολὺ καλὰ νὰ λεχθῆ καὶ τραγόω καὶ σύνθετον ἀποτραγόω. Καὶ αὐτὰ μὲν γραμματικῶς. Ἀλλὰ καὶ σημασιολογικῶς τὸ πρᾶγμα εὐδοῦται κάλλιστα. Ἐχομεν πολλὰ ρήματα εἰς -όω ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀπλᾷ καὶ σύνθετα δηλοῦντα τὸ μεταβάλλειν τινὰ ἢ τι εἰς τὸ δηλούμενον ὑπὸ τοῦ πρωτοτύπου ἢ τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ, καθὼς θεῶ καὶ ἀποθεῶ, θηριῶ καὶ ἀποθηριῶ, λιθῶ καὶ ἀπολιθῶ, νεκρῶ καὶ ἀπονεκρῶ, ξενῶ καὶ ἀποξενῶ, μόνον δὲ σύνθετα ἀπομωρῶ, ἀπονησῶ. Πβ. ἔτι μεσαιωνικὰ ἀπο-

¹ Λεξικὸν Μ. Δέφνερ.

² Λεξικὸν νέας Ἑλληνικῆς.

κυνῶ παρ' Εὐσταθίῳ¹ καὶ ἀποτιγρώνω παρ' Ἀρέθα². Τὸ δεύτερον ἀμεταβάτως σημαίνει ἐξαγριώνομαι ὡς τίγρις καὶ μεταφορικῶς σαρκάζω. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ἐλέχθη καὶ τραγῶ καὶ ἀποτραγῶ μεταβατικῶς τὸ πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ ἀμεταβάτως ὅπως τὸ ἀποτιγρῶ - ἀποτιγρώνω. Ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ σχηματισθῆ τοιοῦτον ρῆμα πρὸς δήλωσιν τοῦ ἰδιάζοντος βλακώδους βλέμματος τοῦ τράγου ἀπόδειξις τὸ ἀρχαῖον ἀποταυροῦμαι = βλέπω ἀγρίως ὡς ταῦρος. Πβ. Εὐριπ. Μήδ. 187 «τοκάδος δέρομα λεαίνης ἀποταυροῦται δμωσίν». Λοιπὸν καὶ ἐδῶ ἡ νέα Ἑλληνικὴ συμπληρῶναι τὴν ἐλλιπῆ γραπτὴν παράδοσιν.

Ρῆμα ἀποχλομιάζω = γίνομαι χλομός, τὸ ὁποῖον λέγεται σήμερον, δὲν μαρτυρεῖται ὡς μεσαιωνικόν. Τὸ ὅτι ὅμως ἐλέγετο ἡ μετοχὴ ἀποχλομισμένος = χλομός, ὠχρός, ὡς ἐν Θυσίᾳ Ἀβραάμ στ. 413 «θωρεῖς τὸ τέκνον τὸ γλυκύ, τὸ τέκνον τὸ καημένον, | ὅτι ἐδὰ παρὰ ποτὲ εἶν' ἀποχλομισμένον», τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι ἐλέγετο καὶ τὸ ρῆμα.

Εἰς τὴν Κύπρον ὅταν τὰ δοκάρια τῆς στέγης οἰκίας δὲν εἰσέρχονται ἀρκετὰ βαθέως εἰς τοὺς τοίχους, τότε λέγεται αὕτη ἴπτονον σπίτιν. Τὸ ἐπίθετον ἴπτονον πρόπει ν' ἀναχθῆ εἰς παλαιότερον τύπον ἴπτονος ἐκ τοῦ ἀπὸ καὶ ἴπτος σημαῖνον τὸν μὴ ἔχοντα ἴπτον, τὸν ἀσθενῆ. Ἡ πρόθεσις ἀπὸ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἔχει καὶ σημασίαν στερητικὴν ἰσοδυναμοῦσα πρὸς τὸ στερητικὸν ἀ-. Λοιπὸν ἴπτονος = ἴπτος καθὼς καὶ ἀπόσιτος = ἄσιτος, ἀπότιμος = ἄτιμος κττ. Ἀναμφισβητήτως ἡ λέξις ἐλέγετο μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἴπτος, ὅθεν τὸ Κυπριακὸν ἴπτονον = μὴ στερεόν.

Εἰς τὸ ἰδίωμα Πόντου λέγεται ἀχπαράζω μὲ τὴν σημασίαν τοῦ προξενῶ εἰς τινα αἰφνίδιον τρόπον. Τοῦτο ἀνάγεται πάντως εἰς παλαιὸν ρῆμα ἐκσπαράττω, ὁποῖον δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν. Καὶ ὅμως θὰ ἐλέγετο, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ σχηματισθῆ νεώτερον, ὅτε ἔλειψε πλέον ἢ σύνθεσις μὲ τὴν πρόθεσιν ἐκ. Ἀπλοῦν σπαράζομαι ὡς μέσον τοῦ σπαράζω λέγεται εἰς τὸ ἰδίωμα Οἰνόςης, ἀλλ' ἐκ τούτου ἀδύνατον νὰ ἔχει προέλθει τὸ ἀχπαράζω ἐφόσον τὸ ἀχ εἶναι ἀνήκουστον ὡς αὐτοτελὲς πρῶτον συνθετικόν. Ὅπως δὲ ἀπὸ τὰ μεμαρτυρημένα παλαιὰ ἐκσπάω καὶ ἐκστρέφω ἐσχηματίσθησαν τὰ νεώτερα ἀχπάνω (ξεριζώνω) καὶ ἐχτρέβω (στρέφω τὰ ἐντὸς ἔξω, γυρίζω ξανάστροφα), οὕτω κατ' ἀνάγκην πρόπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ τὸ ἀχπαράζω προῆλθεν ἀπὸ τὸ ἐκσπαράττω. Ὁ μεταπλα-

¹ 1714, 42 «ἰστέον δὲ καὶ ὅτι ἐπιρροπῆς ὁ μῦθος εἰς τὰ κυνώδη φάσματα, ὅς καὶ τὴν Ἑκάτην ἀπεκύνωσε· καὶ τὴν Ἑκάτην δὲ κυνὸς κεφαλὴν ἔχουσαν πλάττει».

² «ἐσεσήρει τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ ἐναντίου τινὲς λαμβάνουσιν, ὃ τοῦ θυμοῦ προηγείται· καὶ τινες μὲν σαρκάζειν αὐτὸ καλοῦσιν, οἱ δὲ χυδαῖοι ἀποτιγρώνειν». Ἰδ. Σ. Β. Κουγέαν ἐν Λαογραφίᾳ 4 (1912/13) σελ. 263. Νομίζω δὲ ὅτι καὶ τὸ ἀποτιγρώνω τοῦτο τοῦ Ἀρέθα εἶναι νεώτερος μετασχηματισμὸς παλαιοῦ ἀποτιγρῶ μὴ μαρτυρουμένου.

σμός τῆς καταλήξεως — ττω — σσω εἰς — ζω ὠρμήθη ἐκ τοῦ ἀορίστου ἐσπάραξα κατὰ τὸ ἀντίστροφον σχῆμα ἔσφαξα—σφάζω, ἔκραξα—κράζω κττ.

Εἰς τὸ αὐτὸ ἰδίωμα *γριζεύω* σημαίνει ἐκχερσώνω ἔδαφος διὰ νὰ καταστήσω αὐτὸ ἀρόσιμον, κατάλληλον πρὸς σποράν. Συνίσταται δὲ ἡ ἐκχέρσωσις εἰς τὴν βαθεῖαν σκαφήν καὶ τὴν ἐκρίζωσιν ριζῶν, θάμνων καὶ χόρτων καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν λίθων. Ὅτι τὸ ρῆμα ἀνάγεται εἰς παλαιὸν ἐκρίζεύω λεγόμενον παρὰ τὸ ἐκρίζωω τοῦτο μὲν ἀλλαχοῦ, ἐκεῖνο δὲ ἐν Πόντῳ, οὐδεμία ἀμφιβολία. Καὶ ὅμως οὐδαμοῦ τῆς γραπτῆς παραδόσεως ἀναφέρεται ἐκρίζεύω¹.

Τὸ *δᾶλαλητής* = κήρυξ τοῦ Ποντικοῦ ἰδιώματος προέρχεται πάντως ἀπὸ ἀρχαῖον *διαλαλητής* ἐκ τοῦ ρήματος *διαλαλῶ*. Καὶ τὸ μὲν ρῆμα ἐλησμονήθη, ἐσώθη ὅμως τὸ παράγωγον οὐσιαστικόν.

Τὸ *δοθῆ* τοῦ Ποντικοῦ ἰδιώματος σημαίνει τὴν ἐπὶ τοῦ φακέλου ἐπιστολῆς γραφομένην ὀνομαστικὴν διεύθυνσιν τοῦ πρὸς ὃν αὕτη ἀποστέλλεται. Ἡ ἐτυμολογικὴ ἐρμηνεία τῆς λέξεως μὲ ἀπησχόλησεν ἀρκετά. Ὅτι βέβαια πρόκειται περὶ λέξεως Ἑλληνικῆς δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ἀλλὰ πόθεν καὶ πῶς ἐσχηματίσθη; Τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὴν διάλεκτον ὑπάρχουν πολλὰ ρηματικὰ οὐσιαστικὰ εἰς — ἢ δηλοῦντα τὴν ἀφηρημένην ἢ συγκεκριμένην ἔννοιαν τοῦ ρήματος (περὶ τούτων ἴδὲ κατωτέρω) μὲ ἐβοήθησε νὰ χαρακτηρίσω καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς ρηματικὸν παράγωγον καὶ δὴ ὡς παράγωγον τοῦ ρήματος *δίγω* λεγομένου διαλεκτικῶς *δίγω*. Ἐπειδὴ ὅμως παθητικὸν τοῦ *δίγω* εἶναι *δόγκουμαι* ἔχον ἀόριστον *ἐδόχτα*, τὸ δὲ *δοθῆ* προϋποθέτει ἀόριστον *ἐδόθην*, καταλήγομεν ἀναγκαίως εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ λέξις ἐσχηματίσθη ὅτε ἐλέγετο ἀκόμη ὁ ἀόριστος οὗτος. Πρόκειται λοιπὸν περὶ ἀρχαίας λέξεως σωθείσης εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο. Γραμματικῶς ἡ ἐτυμολογία δὲν προσκρούει οὐδαμοῦ, διότι ἔχομεν ὅμοιον παράδειγμα τὸ *γραφῆ* παρὰ τὸ *ἐγράφη*. Μόνον ἀπὸ ἀπόψεως σημασιολογικῆς παρουσιάζει κάποιαν δυσχέρειαν, ἀλλὰ καὶ ταύτην δυνάμεθα νὰ παρακάμψωμεν. Πάντως ἄλλη ἦτο ἡ πρώτη σημασία τῆς λέξεως. Κατὰ τὸν γραμματικὸν νόμον αὕτη θὰ ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς τὴν δόσιν, τὴν παράδοσιν, τὸ *δόσιμον*, κατόπιν δὲ ἐδήλωσε τρόπον τινὰ καὶ τὸ ὄργανον, τὸ μέσον τῆς παραδόσεως, ἦτοι τὴν ὀνομαστικὴν διεύθυνσιν ἐπιστολῆς.

Ἀναφέρεται μεσαιωνικὸν *δουμάκιν* καὶ σήμερον εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα λέγεται *δουμάκ'* τὸ λίπος τῆς οὐρᾶς τοῦ πλατυούρου συνήθως προβάτου. Ὁ Sophocles ὀρθῶς ἀνάγει τὸ *δουμάκιν* εἰς *δουμάκιον*, ἀλλὰ δὲν λέγει τί εἶναι τοῦτο. Ἡ λέξις κατ' ἐμὲ προῆλθεν ἀπὸ τὸ *δημάκιον*, τὸ ὁποῖον εἶναι ὑποκοριστικὸς τύ-

¹ Ὁ Γ. Ν. Χατζιδ. Μεσαιωνικά καὶ νέα Ἑλληνικά 1,268 ἐτυμολογεῖ τοῦτο ἐκ τοῦ παλαιοῦ *ἐκρίζος*, τὸ ὁποῖον σήμερον δὲν ἀκούεται.

πος τοῦ ἀρχαίου *δημὸς* = πάχος, λίπος. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἐλέγετο *δημάκιον* εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου *δημὸς* μαρτυρουμένου μόνον ὑπὸ ποιητῶν. Χωρὶς αὐτὸ δὲν ἐξηγεῖται τὸ μεσαιωνικὸν *δουμάκιν*. Τὸ *η* ἐτρόπη εἰς *ου* πιθανώτατα διὰ τὸ γειτνιάζον χειλικὸν *μ*¹. Ἡ παραγωγικὴ κατάληξις *-άκιον*, ἢ ὁποία ἐχρησίμευσε πρὸς σχηματισμὸν τῆς λέξεως, ἀπεσπάσθη ἀπὸ ἄλλα ὑποκοριστικὰ οὐσιαστικῶν ἐχόντων θέμα *κ* καὶ σχηματιζόντων ὑποκοριστικὰ εἰς *-ιον*, οἷον *ιεράκιον*, *καμάκιον*, *πινάκιον* κττ.

Τὸ *ἐξεπνόισε* = ἐξέπνευσεν, ἀπέθανεν, τοῦ Ποντικοῦ ιδιώματος ἀνάγεται εἰς ἐνεσιῶτα *ἐκπνοῖζω*, τὸν ὁποῖον ἐγὼ τοῦλάχιστον ἀγνοῶ ὡς λεγόμενον σήμερον, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀπαντᾷ τοιοῦτον ῥῆμα. Εἶναι ὅμως ἀδύνατον τὸ *ἐξεπνόισε* ὡς φαίνεται ἀπὸ τὴν γραμματικὴν του μορφήν νὰ εἶναι νέον, εἶναι ἐξάπαντος ἀρχαῖος ἀόριστος τοῦ ἀμαρτύρου ῥήματος *ἐκπνοῖζω* σχηματισθέντος ἀπὸ τὸ *ἐκπνοή* ἢ *ἐκπνους*.

ἔπεργος (ὁ) εἰς τὸ Ποντικὸν ιδίωμα λέγεται ἢ ἐργάσιμος ἡμέρα, οἷον *ὁσήμερον ἔπεργος ἔν'*, ἀλλὰ καὶ ἐπιθετικῶς *ἔπεργος ἡμέρα ἔν'*. Ἡ λέξις μαρτυρεῖται ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων καὶ σημαίνει τὸν δραστήριον, τὸν ἀσχολούμενον εἰς τι, ἢ τὸν ὠφέλιμον, τὸν χρήσιμον, ἢ τὸν βοηθὸν ἐργάτην². Ἡ σημερινὴ σημασία δὲν ἀναφέρεται, ἀλλὰ θὰ ὑπῆρχε καὶ αὐτή, ἀφοῦ θὰ ἦτο ἡ πρώτη, διότι *ἔπεργος* ἐπιθετικῶς θὰ ἐσήμαινε τὸν ἐπὶ τὸ ἔργον. Τὸ ἀντίθετον τοῦ *ἔπεργος* εἰς τὸ ἴδιον ιδίωμα εἶναι τὸ *ἔξεργος*, ἡμέρα ἀργίας ἔνεκα ἐορτῆς (πβ. παροιμιῶδες γνωμικόν: *τὸν ἔξεργον ποὺ κί κρατεῖ τὸν ἔπεργον θὰ χάνη*). Ἡ λέξις αὐτὴ δὲν ἀναφέρεται εἰς κανένα λεξικὸν καὶ ὅμως τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατον νὰ μὴ εἶναι ἀρχαία ὡς μαρτυρεῖ ἢ σύνθεσις καὶ ἢ σημασία. Ὅπως ἀπὸ τὸ *ἐπὶ* καὶ *ἔργον* ἔγινε τὸ *ἔπεργος*, οὕτω καὶ ἀπὸ τὸ *ἐξ* καὶ *ἔργον* ἔγινε τὸ *ἔξεργος*. Εἰς τὸ σύνθετον τοῦτο ἢ πρόθεσις σημαίνει ἐκτός, μακράν, πέραν, εἶναι δὲ ἢ σημασία αὐτὴ παναρχαία. Πβ. Ὅμ. Ἰλ. Ε 130 «ἐκ βελέων», Ὀδυσσ. ο 272 «ἐκ πατρίδος», τ 7 «ἐκ καπνοῦ», Ἡρόδ. 3,83 «ἐκ τοῦ μέσου κατῆστον», Σοφοκλ. Οἶδ. Κολ. 113 «ἐξ ὁδοῦ» κττ. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἢ λέξις εἶναι νέα, ἀφοῦ σήμερον ἢ *ἐκ* δὲν ἀπαντᾷ μὲ τοιαύτας σημασιολογικὰς χρήσεις; Ἡ λέξις ἄρα εἶναι παλαιὰ εἴτε μόνον τοῦ Ποντικοῦ ιδιώματος εἴτε καὶ τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς μὴ χρησιμοποιηθεῖσα ὅμως ἀπὸ κανένα συγγραφέα.

Ἡ *ἐκ* τῆς ἀμυλώδους συστάσεως τροφίμου τινὸς προερχομένη κατὰ τὴν βράσιν χύλωσις λέγεται εἰς τὸ ιδίωμα Πόντου *ἰνάσι*. Ἡ λέξις παρήχθη ἀπὸ τὸ ἀμάρ-

¹ Πβ. Γ. Ν. Χατζιδ. ΜΝΕ 2,280 - 295.

² F. Preisigke, Wörterbuch der griechischen Papyrusurkunden.

τυρον ρῆμα *ινῶ*, τοῦτο δὲ ἐσχηματίσθη ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον *ις*. Τὸ *ινῶ*—*ινῶ* ἐσχηματίσθη ὁμαλῶς κατὰ τὸ ἰδίωμα τοῦτο, καθὼς *φτειῖρα*—*φτειριῶ*—*φτειρῶ* (ἀρχ. φθειριῶ), *κίτρινος*—*κιτρινω* κττ. Ἀπὸ τὸ *ινῶ* θὰ ἐπερίμενε κανεὶς *ινίασι*. Καὶ αὐτὸς ἦτο ὁ παλαιότερος τύπος. Καὶ τώρα ἐρωτᾶται, εἶναι αὐτοὶ οἱ τύποι νεώτεροι σχηματισμοὶ ἢ παλαιοί; Ἀναμφιβόλως παλαιοί, διότι τὸ *ις* δὲν λέγεται πλέον. Ἐσχηματίσθησαν καὶ ἐλέγοντο ὅτε ἦτο ἀκόμη συνειδητὸν τοῦτο.

ιχώριν—*ιχώρ*²—*χώρ*². Οἱ τύποι οὗτοι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς λέξεως ἀκούονται εἰς διάφορα ἰδιώματα τῆς Ποντικῆς διαλέκτου μὲ τὴν σημασίαν τοῦ μυελοῦ τῶν ὀστέων, τῆς ἐντεριώνης τῶν φυτῶν καὶ τοῦ κρόκου τοῦ ἀβγοῦ. Ὅτι ἡ λέξις ἀνάγεται εἰς τὸ παλαιὸν *ιχώρ* δὲν πιστεύω ν' ἀμφιβάλλη κανεὶς. Ἐκ τούτου παρήχθη τὸ *ιχώριον* ἄγνωστον μὲν εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν, κοινὸν ὅμως εἰς τὸν παλαιὸν προφορικὸν λόγον τοῦλάχιστον τοῦ Πόντου, ἂν ὅχι καὶ ἄλλων μερῶν.

Ὁ παύσας νὰ εἶναι μεθυσμένος, ὁ καταστάς νηφάλιος λέγεται εἰς τὸ Κυπριακὸν ἰδίωμα *πόξοινος*, τὸ ὁποῖον ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὴν πρόθεσιν ἀπὸ καὶ τὸ ἀρχαῖον *ἔξοινος*=μέθυσος¹. Ἡ σύνθεσις ὅμως δὲν φαίνεται νεωτέρα, ἐφόσον αὐτόθι τὸ *ἔξοινος* δὲν πιστοποιεῖται. Ἐπομένως θὰ ἐλέγετο παλαιὸν *ἀποἔξοινος*, ὅθεν ἔπειτα *ἀπόξοινος*—*πόξοινος*.

Τὸ Ποντικὸν *καματίζω*=χρησιμοποιοῦ τινὰ εἰς ἐργασίαν, σχηματισθὲν ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον *κάματος*, τὸ ὁποῖον ἔπαυσε νὰ λέγεται σήμερα, δὲν δύναται παρὰ νὰ εἶναι ἀρχαῖον ὡς καὶ τὸ παρ' Ἡσυχίῳ *καματόω*=κοπιάζω σχηματισθὲν ἀπὸ τὸ ἴδιον οὐσιαστικόν.

Τὸ *κοπίδι* σημαίνει πολλαχοῦ ἐργαλεῖον, διὰ τοῦ ὁποίου κόπτεται ἢ λειαίνεταί τι. Ἡ λέξις παράγεται ἐκ τοῦ ἀρχαίου *κοπίς*=ἀξινοειδῆς μάχαιρα τοῦ μαγειρείου. Τὸ *κοπίς* δὲν λέγεται σήμερον ἐφόσον γνωρίζω ὑπὸ τὸν τύπον *κοπίδα*, ὁπόθεν θὰ ἠδύνατο ὁμοίως νὰ ἐτυμολογηθῆ, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὰ λεξικά τῆς ἀρχαίας δὲν φέρεται ἀποθησαυρισμένον *κοπίδιον*. Ἀλλὰ τὸ *κοπίδιον*, ὅθεν τὸ νεώτερον *κοπίδι*, θὰ ἐσχηματίσθη ὅτε ἐλέγετο καὶ τὸ *κοπίς* ὡς ὑποκοριστικόν του. Εἶναι λοιπὸν καὶ τοῦτο παλαιόν, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴν τύχην ν' ἀναφερθῆ ἀπὸ κανένα συγγραφέα.

Εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα *κουρφεύω* καὶ *κουρφίζω* σημαίνει ἐπαινώ καὶ τὰ μέσα *κουρφεύκουμαι* καὶ *κουρφίσκουμαι* σημαίνουν αὐτοεπαινοῦμαι. Τὰ ρήματα ἀνάγονται εἰς παλαιὰ *κορυφεύω* καὶ *κορυφίζω*, ὅποια δὲν μαρτυροῦνται, ἀντ' αὐτῶν δὲ φέρεται εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν τὸ *κορυφῶ*=φέρω εἰς κορυφήν, ὑψώνω. Ἀλλ' ὅτι ἐλέγετο τοῦλάχιστον τὸ *κορυφίζω* ἀποδεικνύουν τὰ παράγωγα

¹ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

κορυφιστήρ (τὸ κορυφαῖον, τὸ στενὸν τῆς ἄρκυος) καὶ κορυφιστής (κεφαλόδεσμος) καθὼς διωλίζω—διωλιστήρ, κομίζω—κομιστήρ καὶ κομιστής, χωρίζω—χωριστής κττ.

λίβιν ἢ λίβ³ εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα σημαίνει σύννεφον καὶ ἐντεῦθεν ρῆμα λιβώνω = συννεφιάζω. Ἡ λέξις ἀνάγεται εἰς παλαιὸν λίβιον παράγωγον τοῦ οὐσιαστικοῦ λίψ, τὸ ὁποῖον ἐσήμαινε τὸν νοτιοδυτικὸν ἄνεμον ὡς φέροντα ὑγρασίαν. Ἡ λέξις ἐκ τῆς ρίζης λειβ-λιβ-, ὅθεν καὶ λίβα, λιβάς, λιβάδιον. Τὸ λίβιον δὲν μαρτυρεῖται, εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ἐλέγετο. Αἱ σημασίαι τοῦ ὑγροῦ ἀνέμου καὶ τοῦ νέφους δὲν ἀπέχουν πολὺ, ἢ δευτέρα ἠδύνατο εὐκόλως νὰ προκύψῃ ἀπὸ τὴν πρώτην. Δὲν εἶναι δὲ καθόλου ἀπίθανον ὅτι καὶ τὸ λίψ εἶχε τὴν σημασίαν τοῦ νέφους, ἢ ὁποία ὅμως δὲν μᾶς παρεδόθη.

λυκόχασμαν ἢ λυκοχάσμαν καὶ λυκοχάσμιν εἰς τὴν διάλεκτον τοῦ Πόντου ὡς μέτρον ἐκτάσεως σημαίνει τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἀντίχειρος ἀπὸ τὸν λιχανόν. Ἡ πρώτη εἶναι σύνθετος ἀπὸ τὸ λύκος καὶ χάσμα, ἢ δὲ δευτέρα παράγωγος αὐτῆς κατὰ τύπον μὲν ὑποκοριστικόν, ἀλλὰ χωρὶς σημασίαν ὑποκοριστικὴν. Ὡς γνωστὸν χάσμα εἰς τὴν ἀρχαίαν σημαίνει τὸ ἄνοιγμα τοῦ στόματος, ἐπομένως λυκόχασμαν θὰ ἐσήμαινε τὸ ἄνοιγμα τοῦ στόματος τοῦ λύκου, πρὸς τὸ ὁποῖον λίαν προσφυῶς παρωμοίασαν οἱ Ἕλληνες τοῦ Πόντου τὸ ἄνοιγμα τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ λιχανοῦ. Καὶ ἐρωτῶ τώρα, εἶναι νέα λέξις; Ἐναμφιβόλως ὄχι. Ἡ σύνθεσις καὶ ἡ σημασία τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ, ἢ ὁποία ἐλησμονήθη, μαρτυροῦν ὅτι εἰς τὸν ἰδιωματικὸν τύπον λυκόχασμαν ὑπόκειται ἀρχαῖον λυκόχασμα. Ἡ μετακίνησις τοῦ τόνου εἰς τὸν τύπον λυκοχάσμαν ἐξηγεῖται εὐκόλως ἀπὸ τὸ συνώνυμον λυκοχάσμιν. Τοῦτο ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ὁμοίως ἀπὸ παλαιὸν λυκοχάσμιον, ἠμπορεῖ ὅμως νὰ εἶναι καὶ νέον.

Περὶ τῆς λέξεως κόττα ἔχει ἤδη παρατηρηθῆ ὅτι εἶναι θηλυκὸν τοῦ παλαιοῦ κόττος=ἀλέκτωρ. Ἡ λέξις εἶναι ἄγνωστος εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν καὶ ὅμως διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν κοινὴν καὶ νὰ ἐκβάλλῃ τὸ ὄρνις, τὸ ὁποῖον περιορισθὲν εἰς ὀλίγα ἰδιώματα ἀκούεται σήμερον ὑπὸ τὴν νέαν μορφήν ὄρνιθα, θὰ εἰπῆ ὅτι εἶχεν εὐρείαν χρῆσιν. Τύπος Ἰωνικὸς τοῦ κόττα ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ κόσση. Καὶ τοῦτο δὲν μαρτυρεῖται, ἐλέγετο ὅμως ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸ Ποντικὸν κοσσάρα. Ἡ λέξις μόνη εὐχρηστος εἰς τὸ ἰδίωμα Πόντου ἐσχηματίσθη ἀπὸ τὸ κόσση καὶ τὴν παραγωγικὴν κατάληξιν —άρα. Τὸ παράγωγον ὅτε ἐσχηματίσθη θὰ ἦτο μεγεθυντικόν, ἀλλὰ σήμερον δὲν ἔχει πλέον τοιαύτην σημασίαν.

Ἡ ἰδιωματικὴ λέξις τῆς νέας Ἑλληνικῆς ξενομίζω καὶ ξενομῶ κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ λέγεται πολλαχοῦ καὶ σημαίνει πολλά, πρῶτον ἀπομακρύνω τι τῆς ἀγέλης, οἷον πρόβατον, αἶγα, ὄρνιθα κττ. καὶ ἀμεταβάτως ἀπομακρύνομαι τῆς ἀγέλης μου καὶ μεταβαίνω εἰς ξένην, δευτε-

ρον ἀποδιώκω, τρίτον στέλλω τινὰ εἰς ξένην γῆν, κάμνω τινὰ νὰ ἀποδημήσῃ, τέταρτον ἐξορίζω κτλ. Εἶναι προφανῆς κάποια παρετυμολογία τοῦ ρήματος πρὸς τὸ ξένος, ἀλλ' ὅτι προῆλθε τὸ *ξενομῶ* ἀπὸ τὸ ὑποθετικὸν *ξενονομῶ* καθ' ἀπλολογίαν¹ τοῦτο εἶναι ἀνάξιον συζητήσεως. Ὁ διδάσκαλός μου Γεώργιος Χατζιδάκις τὸ ἐτυμολόγησεν ἐκ τῆς νέας προθέσεως *ξε* καὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ *νομή* γραφῆς ἐν Ἐπιγραφῶν 26 (1914) Λεξικογρ. Ἀρχεῖω 19 «*ξενομίζω* = ἐξάγω ἢ ἐξέρομαι ἐκ τῆς νομῆς, ἐκ τῆς πατρίδος εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ἔπειτα ἐκδιώκω, πλανῶμαι». Ἡ ἐτυμολογία γραμματικῶς εἶναι ὀρθή. Ὅπως τὸ *ξελιμανίζω*, *ξεμαντρίζω*, *ξεπαχνίζω*, *ξεπορτίζω* καὶ τὰ πάμπολλα τοιαῦτα τῆς νέας Ἑλληνικῆς, περὶ τῶν ὁποίων ἐπραγματεύθη οὗτος ἀνωτέρω σελ. 8 - 47, ἠδύνατο καὶ τὸ *ξενομίζω* νὰ εἶναι νεώτερος σχηματισμὸς ἐφόσον λέγεται σήμερον τὸ *νομή*. Νομίζω ὅμως ὅτι δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τοῦτο προελθὸν ἀπὸ παλαιὸν *ἐκνομίζω*, τοῦτο δὲ ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸν *ἐκνομή*. Εἰς Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασέα ὑπάρχει τὸ σύνθετον τοῦτο οὐσιαστικὸν μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀπλοῦ *νομή* ἐν τῷ χωρίῳ «εὐρὼν δὲ πόαν ἐν αὐτῷ βουκολίδα πολλὴν καὶ καλὴν τὰς μὲν βοῦς ἀνήκεν εἰς *ἐκνομήν*, αὐτὸς δὲ βαρυνόμενος ὑπὸ κόπου κατακλιθεὶς ἔδωκεν αὐτὸν ὕπνῳ»². Τὸ σύνθετον τοῦτο ὄνομα οἱ κριτικοὶ τὸ ἐνόμισαν ὕποπτον. Ὁ Dindorf παραθέτων τὸ χωρίον προσθέτει «ubi deletis litteris male geminatis leg. videtur *νομή*»³. Τὴν γνώμην του ἐδέχθησαν καὶ οἱ Ἄγγλοι Liddell καὶ Scott εἰπόντες ὅτι τὸ *ἐκνομή* εἶναι ἐσφαλμένη γραφὴ ἀντὶ τοῦ *νομή*, εἰς δὲ τὴν νεωτέραν συμπληρωμένην ἔκδοσιν τοῦ λεξικοῦ τῶν παρελείφθη ἡ λέξις. Ὁ δὲ Carolus Jacoby εἰς τὴν κριτικὴν ἔκδοσιν τῶν ἀπάντων τοῦ Διονυσίου ἀντικατέστησεν εἰς τὸ κείμενον τὸ *ἐκνομή* ὑπὸ τοῦ ἀπλοῦ *νομή*. Νομίζω ὅμως ὅτι ἡ γραφὴ τῶν κωδίκων *ἐκνομή*, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ τοῦ προκειμένου συμφωνοῦν πάντες, ἔχει καλῶς, ὅτι δηλαδὴ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Διονυσίου ἐλέγετο τὸ οὐσιαστικὸν τοῦτο, τὸ ὁποῖον δὲν προῆλθε διὰ συνθέσεως τοῦ *ἐκ* καὶ *νομή*, ὅτε τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο κάπως δυσνόητον, ἀλλὰ παρήχθη ἀπὸ τὸ ρῆμα *ἐκνέμω* τὸ σημαῖνον βόσκω. Πβ. Θεοφράστ. Ἱστορ. φυτῶν 9, 16,1 «ὀλίγος ὁ τόπος ὁ φέρων καὶ τοῦτον αἰ αἶγες ἐκνέμονται». Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπὸ τὸ ἀπλοῦν *νέμω* παράγεται τὸ *νομή*, διατί νὰ μὴ δεχθῶμεν ὅτι καὶ ἀπὸ τὸ σύνθετον *ἐκνέμω* ἠδύνατο νὰ παραχθῇ τὸ *ἐκνομή*; Διὰ τοῦτο τὸ κείμενον τοῦ Διονυσίου πρέπει ν' ἀποκατασταθῇ σύμφωνα μὲ τὴν γραφὴν τῶν κωδίκων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ *ἐκνέμω* ἐσήμαινε καὶ ἀπομακρύνω, ἐπόμενον εἶναι ὅτι καὶ τὸ ἀφηρημένον *ἐκνομή* ἐσήμαινε καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν. Ἡ σημασία αὕτη δὲν μαρτυρεῖται, ἀλλ'

¹ Ἰδ. Μ. Φιλίγγα, Γλωσσογν. 2. 145.

² Ρωμαϊκ. Ἀρχαιολ. 1, 39, 2.

³ Ἰδ. Θεσαυρὸν ἐν λ.

ἐγὼ τὴν νομίζω πολὺ φυσικὴν. Αὐτὴ μᾶς βοηθεῖ νὰ ἐξηγήσωμεν καλύτερα τὰς σημασίας τοῦ νέου *ξενομίζω*, ἀφοῦ δεχθῶμεν κατ' ἀνάγκην ὅτι ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου ἐσχηματίσθη νέον ῥῆμα *ἐκνομίζω* μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀπομακρύνω, συνώνυμον δηλαδὴ τοῦ *ἐκνέμω*, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν μᾶς παρεδόθη. Καὶ ἐδῶ ἡ μελέτη τῆς νέας Ἑλληνικῆς συμπληρῶνει θαυμάσια τὴν ἔλλειψιν τῆς γραπτῆς παραδόσεως.

Τὸ ἀρχαῖον *ρύμη* = στενὴ ὁδός, λέγεται σήμερον πολλαχοῦ. Πλὴν τούτου εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα λέγεται καὶ τὸ οὐδέτερον *ρυμὶν* καὶ *ὄρυμιν* = ρυάκιον, μικρὸν ποτάμι. Ὅτι τὸ δεύτερον εἶναι παράγωγον τοῦ πρώτου εἶναι βέβαιον, ἐπειδὴ ὅμως τὸ *ρύμη* εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα εἶναι ἄγνωστον, ὑποθέτω ὅτι τὸ *ρυμὶν* ἀνάγεται εἰς παλαιὸν *ρυμίον*, τὸ ὁποῖον δὲν μαρτυρεῖται. Ἐάν ἡ εἰκασία μου εἶναι ἀληθής, ὅπως ἐγὼ πιστεύω, πρέπει ἐξάπαντος νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ παλαιὸν *ρύμη* εἶχε καὶ τὴν σημασίαν τῆς στενῆς κοίτης ποταμοῦ ἢ ρυάκος, ἡ ὁποία ὁμοίως δὲν μαρτυρεῖται. Τὸ *ρυμὶν* τοῦτο μᾶς ἀναγκάζει νὰ σκεφθῶμεν ὅτι καὶ ἄλλα ὁμοίου γραμματικοῦ τύπου οὐσιαστικὰ τοῦ ἰδιώματος τούτου, τῶν ὁποίων δὲν σώζονται τὰ ἐξ ὧν παρήχθησαν πρωτότυπα, εἶναι παλαιὰ κληρονομία ἐξ ἁμαρτύρων εἰς *-ιον* καὶ οὐχὶ νεώτεροι σχηματισμοί. Λέγω δὲ τοῦτο, διότι ἡ σημερινὴ κατάληξις *-ιν* προελθοῦσα ἐκ τῆς ἀρχαίας ὑποκοριστικῆς *-ιον*¹ ἔπαυσε πλέον νὰ εἶναι παραγωγικὴ εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο. Π. χ. αἱ λέξεις *πλακίον*, *ταφίον*, *ταφρίον* σημαίνουσαι *πλάξ*, *τάφος*, *τάφρος* πρέπει νὰ ἀναχθοῦν εἰς παλαιὰ *πλακίον*, *ταφίον*, *ταφρίον*.

Ἡ γραπτὴ παράδοσις μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξιν τοῦ Δωρικοῦ τύπου *σακός* = *σηκός*. Παρὰ τὸ οὐσιαστικὸν τοῦτο ὑπάρχει μὲν Ἀττικὸν *σηκάω* = περικλείω εἰς μάνδραν, ἀλλὰ Δωρικὸν *σακάω* δὲν μαρτυρεῖται. Καὶ ὅμως βέβαιον εἶναι ὅτι ἐλέγετο καὶ ὁ Δωρικὸς τύπος, ὁ ὁποῖος ἐσώθη μέχρι σήμερον εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἀλλαχοῦ μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀπογαλακτίζω².

σαμαῖα καὶ *σαμὰ* καὶ *σαμὲ* λέγεται εἰς τὴν Κρήτην τὸ σημεῖον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἰδιοκτήτης ποιμνίου σημαδεύει τὰ πρόβατά του εἰς τὸ ἓνα ἀφτὶ ἢ καὶ εἰς τὰ δύο διὰ νὰ διακρίνονται ἀπὸ τὰ τῶν ἄλλων. Ὅτι πρόκειται περὶ Δωρικοῦ τύπου τοῦ *σημαία* ἔχει ἤδη παρατηρηθῆ ὑπὸ ἄλλων³, δὲν παραδίδεται ὅμως

¹ Ὡς γνωστὸν τὰ ἀρχαῖα εἰς *-ιον* ὑποκοριστικὰ πολὺ ἐνωρὶς ἀπέβαλαν τὴν ὑποκοριστικὴν σημασίαν των καὶ ἀπέβησαν συνώνυμα πρὸς τὰ πρωτότυπα. Ἦδη κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους τὸ *βιβλίον* καὶ *φορτίον* δὲν διέφεραν σημασιολογικῶς ἀπὸ τὸ *βίβλος* καὶ *φόρτος* καὶ τὰ μεταγενέστερα *ἀηδόιον*, *ἐρίφιον* καὶ *ὠτίον* ἦσαν συνώνυμα πρὸς τὰ ἀρχαῖα *ἀηδών*, *ἐριφος* καὶ *οῦς*.

² Πβ. Γ. Ν. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 79 καὶ 94.

³ Γ. Ν. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 79 καὶ 94, Στ. Ξανθοῦδίδης ἐν Λεξικογραφικῷ Ἀρχεῖῳ τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς 5, 294.

Δωρικὸν *σαμαία* ὅπως παραδίδεται *σαμα*. Νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἦτο ἄγνωστος ἡ λέξις εἰς τοὺς Δωριεῖς; Ἄδύνατον, διότι ἄλλως θὰ ἦτο ἀνεξήγητον τὸ σημερινὸν *σαμαία*. Παρὰ τοῦτο λέγεται καὶ ρῆμα *σαμώνω* = κάμνω σημαδι, σημαδεύω, καὶ ἐκ τούτου ἐπίθετον *ασάμωτος*, ἀλλὰ ταῦτα εἶναι νεώτερα.

Ὁ σηκὸς εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα λέγεται *σταλίν*. Ὅτι ἐλέγετο καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα *σταλίον* ἢ *σταλίν* μαρτυρεῖ τὸ *σταλὸς* τοῦ Ἡσυχίου. «στάλη· ταμεῖον κτηνῶν, ὁ σταλός». Τὸ *σταλὸς* τοῦτο τὸ ἀπορρίπτει ὁ Μουσούρης, ἀλλὰ δὲν ἔχει δίκαιον, οὔτε «στάβλος vel σταῦλος scribendum videtur» ὡς νομίζει ὁ Schmidt οὔτε «suspecta codicis est fides» ὡς νομίζουν οἱ συντάκται τοῦ Θησαυροῦ προκειμένου περὶ τῆς ὅλης γλώσσης. Τὸ *σταλὸς* καὶ ἀπὸ τοῦτο τὸ *σταλί(ο)ν* ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὸ *στάλη*, τοῦτο δὲ ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ Βενετικὸν *stala*. Ἡ ὅλη γλῶσσα ἔχει καλῶς, ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι εἶναι παρέμβλημα μεταγενέστερον καὶ ὄχι τοῦ Ἡσυχίου.

στελίν εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον καὶ *στέλι* ἐν Σύμη, Τήλω καὶ ἀλλαχοῦ σημαίνει τὴν ξυλίνην λαβὴν παντὸς ἐργαλείου τεκτονικοῦ, τὸ κοινῶς *στειλιάρι*. Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ παλαιὸν *στελίον* ὡς ἤδη παρετηρήθη ὑπὸ ἄλλου¹. Τὸ ἀμάρτυρον τοῦτο οὐσιαστικὸν ἔχει σχέσιν ἢ πρὸς τὸ *στειλειὸν* τῆς τροπῆς τοῦ *ει* εἰς *ε* ἐρμηνευομένης διὰ τὸ παρακείμενον ὑγρὸν ἢ πρὸς τὸ *στελεόν*. Πάντως τὸ *στειλειὸν* ἢ *στελεόν* δὲν ἠδύνατο νὰ μᾶς δώσῃ ἀπευθείας τὸν σημερινὸν τύπον καὶ ἐπομένως εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐλέχθη κάποτε καὶ *στειλίον* ἢ *στελίον* καθ' ὃν τρόπον ἐλέχθη καὶ *στειλάριον* – *στειλιάριον* ὅθεν τὸ *στειλιάρι*.

Εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα *τσιγγρώνω* σημαίνει κλαυθμουρίζω, συνήθως ἐπὶ παιδίων. Ἡ λέξις ἀνάγεται εἰς παλαιὸν *τιγρῶ*, ὅθεν καὶ σύνθετον *ἀποτιγρῶ*, ἐκ τούτου δὲ τὸ μεσαιωνικὸν παρ' Ἀρέθα *ἀποτιγρώνω*, τὸ ὁποῖον εἶδαμεν ἀνωτέρω. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ *τσ* παρέχει κάποιαν δυσκολίαν, διότι γενικὸς νόμος τσιτακισμοῦ τοῦ *τ* δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο, ἐπειδὴ ὅμως δὲν λείπουν μεμονωμένα τινὰ τσιτακισμοῦ παραδείγματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ μεσαίωonos μαρτυρούμενον *τσιλῶ* παρὰ τὸ ἀρχαῖον *τιλῶ*², δὲν διστάζω νὰ δεχθῶ ὅτι καὶ τὸ *τσιγγρώνω* προέρχεται ἀπὸ παλαιὸν ἀμάρτυρον *τιγρῶ*³.

Παρὰ τὸ ἀρχαῖον Δωρικὸν *χαλά* δὲν μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς γραπτῆς παράδοσεως τὸ παράγωγον *χαλίον* ὡς ἐλέγετο εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους *χηλίον* παρὰ τὸ Ἀττικὸν *χηλή*. Ἄλλ' ἡ εὐρυτάτη χοῆσις σήμερον τῆς λέξεως *χαλί*, ἢ ὁποία σημαίνει κατὰ τόπους, ὡς μαρτυρεῖ τὸ ἀρχαῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ,

¹ D. Oeconomides, Lautlehre des Pontischen σελ. 89.

² D. Oeconomides, αὐτόθι 43.

³ Ὅτι τὸ *τσιγγρώνω* καὶ τὸ σύνθετον *ἀποτσιγγρώνω* προέρχονται ἀπὸ τὸ *τιγρώνω* καὶ *ἀποτιγρώνω* παρετήρησεν ἤδη ὁ Φ. Κουκουλῆς ἐν Ἀθηνᾶ 26 (1914) σελ. 142.

τὸν πλόκαμον τοῦ ὀκτάποδος, τὸν πόδα τοῦ καρκίνου, τὸ ἕτερον τῶν σκελῶν δικράνου, τὴν ὄπλιν ζώου, τὴν ἄκανθαν κτλ., ἀποδεικνύει ὅτι ἐλέγετο παλαιόθεν *χαλίον* Δωρικόν, τὸ ὁποῖον εἰσῆλθεν καὶ εἰς τὴν λεγομένην Κοινήν τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Νεώτερον δημιούργημα δὲν δύναται νὰ εἶναι τοῦτο, διότι δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὴν κοινήν τὸ πρωτότυπον *χαλά*, ὥστε νὰ ὑποτεθῆ ὅτι διασωθὲν τοῦτο μέχρις ἡμῶν ἔδωκε τὴν γένεσίν του.

Κοινή εἶναι εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ἢ παραγωγικὴ κατάληξις *-τό*, μὲ τὴν ὁποίαν σχηματίζονται οὐσιαστικὰ ἐκ ρημάτων σημαίνοντα τὴν ἀφηρημένην ἔννοιαν, οἷον *ἀγκομαχῶ - ἀγκομαχητό*, *βογγῶ - βογγητό*, *κυνηγῶ - κυνηγητό*, *μουγκρίζω - μουγκριτό*, *ξεφωνίζω - ξεφωνιτό*, *ροχαλίζω - ροχαλιτό*, *τανυέμαι - τανυτό*, *χασμουρειέμαι - χασμουρητό* κτλ. Ἡ κατάληξις προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν *-τός*, ἢ ὁποία ὁμοίως φανερῶνει τὴν ἀφηρημένην ἔννοιαν ἢ κάτι παρόμοιον, οἷον *ἀλοητός*, *ἀμητός*, *τρουγητός* κτλ.¹ Τὸ *-τός* τοῦτο ὡς παραγωγικὴ κατάληξις δὲν φαίνεται νὰ ἐκληρονομήθη εἰς τὴν νέαν, ἀντὶ δὲ τούτου ἐπεκράτησε τὸ οὐδέτερον *-τό*, διὰ ποῖον λόγον, δὲν εἶναι τοῦ παρόντος. Ἐπομένως ὅσαι λέξεις ἀκούονται σήμερον μὲ τὴν κατάληξιν αὐτὴν ἀσφαλῶς εἶναι ἀρχαῖαι, ἔστω καὶ ἂν δὲν μαρτυροῦνται ὑπὸ τῆς γραπτῆς παραδόσεως. Τοιαῦται π. χ. εἶναι τὸ Τσακωνικὸν *γεννατὲ = γεννητός*, *τοκετός*, τὸ ὁποῖον ὀρθῶς ὁ Μ. Δέφνεο χαρακτηρίζει ὡς ἀρχαῖον Δωρικόν², τὸ ὁμοίως Τσακωνικὸν *φουσαιτὲ = φυσητός*, αἰφνίδιον φύσημα ἀνέμου, τὰ Ποντικὰ *βοειτός = βοή*, *φυσετός = ἰσχυρὸν ρεῦμα ἀέρος* κτλ. Τὰ δύο τελευταῖα καὶ τὰ παρόμοια Ποντικὰ δὲν πρέπει νὰ συγγέωνται πρὸς τὰ εἰς *-ετός* ἀρχαῖα, οἷον *κόπτομαι - κοπετός*, *πήγνυμαι - παγετός*, *τίκτω - τοκετός* κτλ., διότι εἰς αὐτὰ μὲν ἢ κατάληξις εἶναι *-ετός*, ἐνῶ εἰς ἐκεῖνα τὸ *ε* ἀνήκει εἰς τὸ θέμα καὶ εἶναι ἀντὶ τοῦ Ἰωνικοῦ *η*, ἥτοι *βοητός - βοειτός*, *φυσητός - φυσετός*.

Ὁ Ἰωνικὸς τύπος *φορή* δὲν μαρτυρεῖται, ὅτι ὅμως ἐξάπαντος ἐλέγετο μαρτυρεῖ τὸ σημερινὸν Ποντικὸν *φορή = φορά*, μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ ἐν ἐπιγραφῇ Ὠρωποῦ τοῦ τέλους τοῦ 5^{ου} π. Χ. αἰῶνος ἀπαντῶν σύνθετον *ἐκφορή*³.

χασμοῦμαι εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον σημαίνει *χασμῶμαι*, *χασμουρειέμαι*. Ἀμφότερα τὰ ρήματα παράγονται ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸν *χάσμα = ἀνοιγμα τοῦ στόματος*. Καὶ τὸ μὲν *χασμῶμαι* εἶναι ἀρχαῖον, ἀλλὰ τὸ *χασμοῦμαι* δὲν μαρτυρεῖται ὡς τοιοῦτον. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν διάλεκτον αὐτὴν τὸ *χάσμα* δὲν σώζεται, δὲν δύ-

¹ Πβ. Γ. Ν. Χατζιδ. Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα 1 (1924) 158.

² Λεξικὸν τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.

³ Ἰδ. Συλλογὴν ἐπιγραφ. Solmsen 50 = Schwyzer 811 = Dittenberg 1004 καὶ Γ. Π. Ἀναγνωστοπούλου, Σύντομον Ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν διαλέκτων σελ. 43 «τῶν δὲ κρεῶν μὴ εἶναι ἐκφορὴν ἔξω τοῦ τεμένεος».

ναται τὸ χασμοῦμαι νὰ νομισθῆ ὡς νεώτερος σχηματισμός. Εἶναι λοιπὸν καὶ τοῦτο ἀρχαῖον ἀνήκον εἰς τὴν συζυγίαν τῶν εἰς -όω ρημάτων, τῶν ὁποίων τὸ μέσον εἰς τὴν διάλεκτον ταύτην λήγει κανονικῶς εἰς -οῦμαι, ἐνῶ τὸ ἐνεργητικὸν ὅπως καὶ εἰς τὴν κοινὴν μετεπλάσθη εἰς -ώνω, οἷον ἀπλώνω-ἀπλοῦμαι, στεφανώνω-στεφανοῦμαι, φανερόνω-φανεροῦμαι κτ. Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχουν καὶ τὰ σύνθετα ἀναχασμοῦμαι καὶ ἀποχασμοῦμαι. Καὶ ταῦτα εἶναι ἐξάπαντος ἀρχαῖα, διότι τὸ μὲν δεύτερον, ἂν ἦτο νεώτερον σύνθετον ἐκ τοῦ ἀπὸ καὶ χασμοῦμαι, ἔπρεπε νὰ σημαίνει παύω χασμώμενος σύμφωνα μὲ τὴν ἐν συνθέσει στερητικὴν σημασίαν τῆς προθέσεως ἀποτελοῦσαν ὀργανικὸν νόμον τῆς γραμματικῆς τοῦ ἰδιώματος, ἐπειδὴ ὅμως σημαίνει ὅτι καὶ τὸ ἀπλοῦν χασμοῦμαι, φρονῶ ὅτι εἶναι παλαιὸς σχηματισμὸς ἀπὸ τὸ ἀπὸ καὶ χάσμα. Τὸ δὲ πρῶτον σημαῖνον ἀναπνέω ἐσχηματίσθη ὁμοίως ἀπὸ τὴν πρόθεσιν ἀνά καὶ τὸ χάσμα. Δηλαδὴ ἀμφότερα ἐσχηματίσθησαν τότε, ὅτε ἐλέγετο καὶ τὸ οὐσιαστικόν. Εἶναι λοιπὸν ἀρχαῖα. Κατὰ ταῦτα καὶ τὸ οὐσιαστικὸν ἀποχάσμα τοῦ αὐτοῦ ἰδιώματος τὸ σημαῖνον χάσμημα δὲν δύναται νὰ εἶναι νέον σύνθετον ἐκ τοῦ ἀπὸ καὶ χάσμα, ἀλλὰ πάντως ἀρχαῖον.

Οὐσιαστικὰ εἰς -ή ἐκ ρημάτων ὑπάρχουν πολλὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν, οἷον ἀλλάσσω-ἀλλαγὴ, ἀμείβω-ἀμοιβή, ἀμύσσω-ἀμυχή, ἀρμόζω-ἀρμογή, μέλλω-μολπή, μένω-μονή, οἰμώζω-οἰμωγή, ὀλολύζω-ὀλολυγή, ὀρύσσω-ὀρυχή καὶ ὀρυγή, πνέω-πνοή, ρέω-ροή, στρέφω-στροφή, σφάζω καὶ σφάπτω-σφαγή, ταράσσω-ταραχή, τάσσω-ταγή, φράζω-φραδή, χαράσσω-χαραγή κτ. Πβ. καὶ μεσαιωνικὰ ἀναλάμπω-ἀναλαμπή, ἀναμίγω-ἀναμιγή κτ. Ὁ γραμματικὸς οὗτος νόμος ἔπαυσε λειτουργῶν εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν καὶ τὰ ἐκ τοιούτων ρημάτων παράγωγα, καθόσον λέγονται ταῦτα, λήγουν κατ' ἄλλον τρόπον. Ἐπομένως οὐσιαστικὰ καθὼς τὸ ἀλοιφή, βροχή, γραφή, ταραχή, χαραγή καὶ τὰ παρόμοια λεγόμενα καὶ σήμερον εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ὅτι παρεδόθησαν ἀρχαιοῦθεν καὶ δὲν εἶναι νεώτεροι σχηματισμοί. Κατὰ ταῦτα καὶ τὰ σήμερον πολλαχοῦ λεγόμενα κατασταλαγή καὶ κατασταλαή καὶ ἀπλοῦν σταλαγή καὶ σταλαή = τὸ διήθημα τῆς στάχτης καὶ φραγή καὶ φραή = φράκτης ξύλινος πρέπει νὰ εἶναι ἀρχαῖα παράγωγα τῶν ρημάτων κατασταλάσσω, σταλάσσω καὶ φράσσω, ἂν καὶ ἀγνοοῦνται ἀπὸ τὴν γραπτὴν παράδοσιν¹. Παλαιὸν φαίνεται νὰ εἶναι καὶ τὸ ἀναπαή ἐκ τοῦ παρ' Ἡρω-

¹ Εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον ἐξακολουθεῖ κανονικῶς ἡ παραγωγή ἐκ ρημάτων τοιούτων οὐσιαστικῶν εἰς -ή, ἀφηρημένων καὶ μὴ, τὸ δὲ περίεργον, σχηματίζονται καὶ ἀπὸ περισπώμενα ρήματα. Περὶ τοῦ πράγματος ἔγραψα ἄλλοτε εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἀθηνᾶ» τόμ. 41 (1929) σελ. 29, εἰς δὲ τὰ ἐκεῖ καταλεχθέντα παραδείγματα προσθετέον καὶ τὰ ἐξῆς: ἐδόθην-δοθή (ἢ ἐπὶ τοῦ φακέλου ἐπιστολῆς διεύθυνσις τοῦ πρὸς ὃν ἀποστέλλεται αὕτη), καλατζεύω-καλατζή (ὀμιλῶ-ὀμιλία), μασχαρεύω-μασχαρή (ἀστειεύομαι-ἀστεϊσμός), οἰκονομῶ-οἰκονομή

διανῶ ἀνεπάην, κατὰ τοῦτο δὲ ἐπλάσθη καὶ τὸ θαραπαῆ (ιδ. Γ. Ν. Χατζιδάκι Γλωσσολ. Μελέτ. 1, 230).

Τὸ ὠλένα ὡς Δωρικὸς τύπος τοῦ ὠλένη δὲν μαρτυρεῖται, σήμερον ὅμως ἀκούεται εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα ὠλένα = ἀγκάλη¹. Ἐπεὶ μὴ φανῆ παραδόξον ὅτι εὐρέθη λέξις Δωρικὴ εἰς τὸν Πόντον, τοῦ ὁποίου ἡ διάλεκτος ἀνάγεται εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἰωνικὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἰωνες μὲν ἦσαν οἱ πρῶτοι ἀποικοὶ, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείονται καὶ μεταναστεύσεις ἔστω καὶ σποραδικαὶ ἐκ Δωρικῶν πόλεων κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ κατόπιν. Καὶ ἐλάχιστοι ἔμποροι Δωρικῆς καταγωγῆς νὰ εἶχαν ἐγκατασταθῆ κάπου τοῦ Πόντου ἦτο δυνατόν νὰ ἀφήσουν ἴχνη τοῦ γλωσσικοῦ των ἰδιώματος. Τυχὸν ἀντίρροσις ὅτι τὸ ὠλένα εἶναι μεταπλασμένον ἐξ ἄλλης τινὸς πτώσεως, τῆς αἰτιατικῆς τοῦ πληθυντικοῦ ὠλένας, δὲν μοῦ φαίνεται ὀρθή, διότι τοιοῦτοι μεταπλασμοὶ εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον εἶναι ἀγνωστοί. Π. χ. τύποι ἢ ἀγουρότα, ἢ ἀρχά, ἢ βραδά, ἢ παιδότα, ἢ παλληκαρότα, ἢ πίστα, ἢ τιμά κλ. ἐκ τῶν αἰτιατ. πληθ. τ' ἀγουρότας, τ' ἀρχάς, τὰ βραδάς, τὰ παιδότας, τὰ παλληκαρότας, τὰ πίστας, τὰ τιμάς εἶναι ἀνήκουστοι, ἀλλὰ πάντοτε λέγεται ἢ ἀγουρότη ἢ ἀγουρότε, ἢ ἀρχή, ἢ βραδή, ἢ παιδότη - ε, ἢ παλληκαρότη - ε, ἢ πίστι(η), ἢ τιμή. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ λειτουργία τῶν ἀναλογικῶν νόμων δὲν εἶναι πανταχοῦ

(οἰκονομία), στρατεύω - στρατή (περιπάτημα), περνίζω - περνή (διαβίβασις), πορλατῶ - πορλατή (περπάτημα), φιλῶ - φιλή (φιλία), φορτώνω - φορτή (φορτίον), κατὰ ταῦτα δὲ καὶ ἀσπροκέντη (ἀσπρο κέντημα) ἀντὶ ἀσπροκεντή ὡς ἀπὸ ρήματος ἀσπροκεντῶ. Ἡ γένεσις τῶν ἐκ περισπώμενων ρημάτων οὐσιαστικῶν εἰς - ἢ ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἀρχαιοτέρως παρεδόθησαν ρήματα περισπώμενα καὶ ἐκ παραλλήλου ὀνόματα εἰς - ἢ, ἂν καὶ ἡ σχέση τούτων εἶναι ἀντίστροφος, ὅτι δηλαδὴ τὸ ρῆμα εἶναι τὸ παράγωγον καὶ οὐχὶ τὸ ὄνομα. Λοιπὸν κατὰ τὸ ἀντίστροφον σχῆμα βροντῶ - βροντή, τιμῶ - τιμή κτ. ἐλέχθη καὶ φιλῶ - φιλή, οἰκονομῶ - οἰκονομή κτ. Ἀσχετὰ πρὸς ταῦτα εἶναι τὰ ἐξ ἄλλου γένους μεταπλασμένα, ὡς ἡ ποτή ἐκ τοῦ ποτίν ἢ ποτόν, ἢ χωνή ἐκ τοῦ χωνίν κτ. Πβ. καὶ Γ. Ν. Χατζιδάκι ἐν «Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι Πανεπιστημίου» 8 (1912) σελ. 8. Ἐξ ἄλλων ἰδιωμάτων γνωρίζω μόνον τὸ ἐξ Αἴνου ἀπουχτ'πῆ καὶ ἀπουχπῆ ἐκ τοῦ ἀποχτυπῆ = ἰσχυρὸς παλμὸς τῆς καρδίας, παραγώγου τοῦ ρήματος ἀποχτυπῶ, καὶ τὸ ἐξ Αἰτωλίας ἀρχινῆ = ἀρχή, ἑναρξίς, ἐκ τοῦ ρ. ἀρχινῶ. Δι' ὅλους τοὺς ἀνωτέρω λόγους δυσκολεύομαι νὰ πεισθῶ εἰς ὅσα ἔγραψεν ὁ ἀγαπητὸς Γεώργιος Σπυριδάκης ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἀθηνᾶ» 48 (1938) σελ. 232 - 240 περὶ τῆς ἐκ τοῦ ἀπαρεμφάτου θανεῖν προελεύσεως τοῦ μεσαιωνικοῦ θανή. Τὸ βεβαιότερον εἶναι ὅτι παρήχθη ἀπὸ τὸ ἔθανον τοῦ θνήσκω ὡς ρηματικὸν παράγωγον καθὼς ἔγραψεν ὁ Γ. Χατζιδ. ἐν «Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι Πανεπιστημίου» 9 (1913) σελ. 19 καὶ ἐγὼ ἐν «Ἀθηνᾶ» 41, 29.

¹ Ἡ λέξις δὲν εἶναι συνήθης εἰς τὸν καθ' ἡμέραν κοινὸν λόγον, ἀλλ' ἀπαντᾷ εἰς τὸ ἄσμα:

πολλὰ φορὰς ἄς πέθανα ἔγω ἔς σοῦ γιοῦ μ' τὴν ὠλέναν,
ἄς σκότωναν ἀντὶς ἐσὲν τὴν ἄχαρον τὴ μάνα σ'!

¹ Ἰδ. Ἀρχεῖον Πόντου 1 (1928) σελ. 88.

ἀναγκαία, ἂν καὶ πανταχοῦ δυνατή, ὅπωςδὴποτε ὅμως δὲν δύναται νὰ στηριχθῆ ὁ νόμος δι' ἑνὸς καὶ μόνου παραδείγματος, ἐνῶ πάντα τὰ ὅμοια μαρτυροῦν τὸ ἀντίθετον. Πλὴν δὲ τούτου τοιοῦτοι μεταπλασμοὶ εἶναι παντελῶς ξένοι πρὸς τὸ γλωσσικὸν μου αἴσθημα ἔχοντος ὡς μητρικὴν γλῶσσαν τὴν διάλεκτον αὐτήν.

ὠραῖζω εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα σημαίνει φυλάττω τι μετὰ προσοχῆς, οἶον ποιμνιον, ἔπειτα παραμονεύω καὶ γενικώτερον προσέχω. Τοῦτο ἀνάγεται ἀναμφιβόλως εἰς παλαιὸν μὴ μαρτυρούμενον ὠριάζω σχηματισθὲν ἐκ τοῦ οὔσ. ὠρα (= φροντίς) καθὼς καὶ κόπος — κοπιάζω κττ. Τὸ ὠρα σήμερον δὲν λέγεται.

*
* *

Νομίζω ἀρκετὰ τὰ παρατεθέντα παραδείγματα. Εἰς τὰ ἐπόμενα θὰ ἀποδειχθῆ ὅτι καὶ εἰς τὰς σημασιολογικὰς χρήσεις ἢ προφορικὴ παράδοσις συμπληρώνει τὴν γραπτὴν.

Τὸ ἀρχαῖον ἐπίθετον ἀβασάνιστος λέγεται σήμερον εἰς τὴν σημασίαν τοῦ μὴ ὑποστάντος ταλαιπωρίας καὶ θλίψεως¹, ἢ ὁποία δὲν φέρεται εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν. Καὶ ὅμως ὁ γνωρίζων ὅτι εἰς τὸν Αἴλιανὸν τὸ ἐπίρρημα ἀβασανίστως ἔχει τὴν σημασίαν αὐτὴν εἰς τὸ χωρίον «οἱ γὰρ ἱέρακες ὀρνίθων μόνοι ἀεὶ ἐν ταῖς ἀκτίσι τοῦ ἡλίου ραδίως καὶ ἀβασανίστως βλέποντες κτλ.»² θὰ δεχθῆ ἀδιστακτικῶς ὅτι καὶ τὸ ἐπίθετον εἶχε τὴν σημασίαν ταύτην.

Τὸ ἄβρωτος τὰ λεξικά τῆς ἀρχαίας παραδίδουν μὲ τὴν σημασίαν τοῦ μὴ ἐπιτηδείου, τοῦ ἀκαταλλήλου πρὸς βρωσιν. Τὸ νεώτερον ὅμως Ποντικὸν ἄβρωτος σημαίνει καὶ ἀηδὴς τὴν γεῦσιν, ἄνοστος καὶ μεταφορικῶς ὁ προξενῶν ἀηδίαν εἴτε διὰ λόγων εἴτε δι' ἔργων καὶ ἀγροῖκος εἰς τὴν συμπεριφορὰν καὶ τραχὺς εἰς τοὺς τρόπους³. Ποῖος δύναται ν' ἀρνηθῆ ὅτι ὅλαι αὐταὶ αἱ σημασίαι δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα νεωτέρας ἐξελίξεως, ἀλλ' ὅτι ὑπῆρχαν ἀνέκαθεν;

Τὸ ἐπίθετον ἀγανὸς σημαίνει σήμερον πολλαχοῦ 1) πρᾶος, 2) χαλαρός, ἄτονος, ἐκνευρισμένος, 3) ἀτροφικός, ἰσχνός, 4) ἀραιός, διαφανής, ἐπὶ ὑφάσματος, 5) ἀκριτόμυθος, 6) ὁ φαινομενικῶς μὲν πλούσιος, πράγματι δὲ πτωχός⁴. Ἀπὸ τὰς ποικίλας αὐτὰς σημασίας μόνον ἢ πρώτη μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ὅμηρου καὶ τῶν μεταγενεστέρων ποιητῶν μέχρι τοῦ Ἀριστοφάνους, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἡ λέξις ἦτο ἄγνωστος εἰς τὸν κοινὸν προφορικὸν λόγον καθ' ὅλους

¹ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

² 10, 14.

³ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

⁴ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

τούς μετὰ τὸν Ὅμηρον αἰῶνας μέχρι σήμερον, ὅτε ἀνεφάνη μὲ τὴν ποικιλίαν αὐτὴν τῶν σημασιῶν. Τὸ πρᾶγμα εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον. Θὰ ἐλέγετο ἡ λέξις καὶ μὲ ἄλλας σημασίας τὰς αὐτὰς ἢ παραπλησίας μὲ τὰς σημερινάς. Ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἄσχετον πρὸς τὸ θέμα νὰ παρατηρήσωμεν καὶ τὸ ἐξῆς ὅτι τὸ συνήθως λεγόμενον ὑπὸ τῶν φιλολόγων ὅτι αὐτὴ ἢ ἐκείνη ἡ λέξις εἶναι ποιητικὴ, ἦτοι πλάσμα τῶν ποιητῶν καὶ ἐπομένως ἄχρηστος εἰς τὸν κοινὸν καὶ τὸν γραπτὸν λόγον, δὲν εἶναι πάντοτε ὀρθόν. Βεβαίως οἱ ποιηταὶ ἦσαν γλωσσοπλάσται λέγοντες «ρήματα βόεια ὀφρῦς ἔχοντα καὶ λόφους, δεῖν ἄττα μορμονωπά, ἄγνωτα τοῖς δεομένοις»¹ ἢ «ρήμαθ' ἱππόκρημνα, ἃ ξυμβαλεῖν οὐ ράδι ἦν»² καὶ ἐπλατταν λέξεις κωμικὰς ὡς αἱ τοῦ Ἀριστοφάνους *κομφακελορρήμων*, *στωμυλιοσυλλεκτάδης*, *ρακιοσυρραπτάδης*, *κωδωνοφαλαρόπωλος*, *σαλπυγγολογχυπηνάδης*, *σαρκασμοπιτυοκάμπτης*³ κτ., δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ δεχθῶμεν τὸν γλωσσικὸν ἀφορισμὸν ὅτι πᾶσα λέξις ἀπαντῶσα μόνον εἰς ποιητὴν ἦτο μόνον ποιητικὴ. Ἀπόδειξις ἀναμφισβήτητος τὸ ἀγανός, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ μόνον εἰς ποιητὰς καὶ ὅμως βεβαιότατα ἐλέγετο καὶ εἰς τὸν κοινὸν λόγον ὡς μαρτυρεῖ ἡ σημερινὴ πολυσήμαντος χρῆσις του.

Τὸ ὄνομα ἀγελὰς ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς τὴν ἀνήκουσαν εἰς τὴν ἀγέλην. Ἦτο ἄρα ἐπίθετον («ἀγελὰς βοῦς»). Σήμερον τὸ ἀγελάδα εἶναι οὐσιαστικόν, ἡ δὲ σημασία του εἶναι καὶ μεσαιωνικὴ. Εὐλόγως θὰ ἐρωτήσῃ τις, δὲν ἦτο καὶ παλαιότερα; Ἐξάπαντος θὰ ἦτο, διότι ἦτο ἀδύνατον νὰ γεννηθῇ τὸν μεσαίωνα, ὅτε ἐλησμονήθη ἡ ἐπιθετικὴ χρῆσις τοῦ ἀγελὰς, ἀλλ' ἐγεννήθη τότε, ὅτε ἀκόμη ἦτο εὐχρηστον τὸ ἐπίθετον.

Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἀπαντᾷ τὸ ρῆμα ἀποτραχηλίζω μόνον εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἀπάγχω, ἀποπνίγω. Ἄλλ' ἡ πιθανωτέρα σύνθεσις αὐτοῦ μαρτυρεῖ ὅτι θὰ ἐσήμαινε καὶ ἀποκόπτω τὸν τράχηλον. Τὴν γνώμην μου ἐνισχύει τὸ ἤδη εἰς τοὺς Ἑβδομήκοντα ἀποκεφαλίζω σημαῖνον ἀποκόπτω τὴν κεφαλὴν. Τοῦτο εἶναι σύνθετον ἀπὸ τὸ ἀπὸ καὶ κεφαλὴ καὶ οὐχὶ ἀπὸ καὶ κεφαλίζω. Τὸ ἀπλοῦν κεφαλίζω σημαίνει κτυπῶ εἰς τὴν κεφαλὴν, τί δὲ θὰ ἐσήμαινε τὸ ἐξ αὐτοῦ σύνθετον; Ἡ σημασία τοῦ συνθέτου ἀποκεφαλίζω μᾶς ἀναγκάζει νὰ δεχθῶμεν τὴν πρώτην ἐτυμολογίαν, καθ' ἣν ἡ πρόθεσις ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀποχωρισμοῦ καὶ τῆς ἀπομακρύνσεως. Λοιπὸν κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀπὸ + κεφαλὴ – ἀποκεφαλίζω ἠδύνατο νὰ λεχθῇ καὶ ἀπὸ + τράχηλος – ἀποτραχηλίζω = ἀποκόπτω τὸν τράχηλον. Καὶ εἰς τοῦτο ἀπίθανος εἶναι ἡ ὑπαρξις ὡς δευτέρου συνθετικοῦ τοῦ τραχηλίζω, τοῦ

¹ Ἀριστοφ. Βάτρ. 924 – 926.

² αὐτόθι 929 – 930.

³ αὐτόθι 839, 841, 842, 963, 966.

ὁποίου ἢ σημασία πιάνω τινὰ ἐκ τοῦ τραχήλου, κάμπω τινὸς τὸν τράχηλον εἰς τὰ ὀπίσω, καταπίπτω κατακεφαλῆς καὶ ἐπὶ πλοίου βυθίζομαι δὲν μᾶς βοηθεῖ πολὺ νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν σημασίαν τοῦ συνθέτου. Διὰ τῶν παραδειγμάτων τούτων πιστοποιεῖται ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς νέας Ἑλληνικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν σχηματίζονται ἀπευθείας σύνθετα ἐκ προθέσεων καὶ οὐσιαστικῶν ρήματα, οἷον ἀπὸ + γάλα — ἀπογαλιάζω, ἀπὸ + μούστος — ἀπομουστῶνω (τελειώνω τὸν τρυγητὸν καὶ τὴν πάτησιν τῶν σταφυλῶν), ἀπὸ + μωρὸ — ἀπομωρίζω (καταπραῦνω βρέφος), ἀπὸ + μύξα — ἀπομυξίζω (ἀπομύττω), ἀπὸ + παιδί — ἀποπαιδίζω καὶ ἀποπαιδιώνω (παύω νὰ γεννῶ) κτ. ἀνέρχεται ἤδη εἰς τὸν 3^{ον} π. Χ. αἰῶνα. Ὅτι δὲ τὸ ἀποτραχηλίζω ἐσήμαινε καὶ ἀποκόπτω τὸν τράχηλον μαρτυρεῖ τὸ σημερινὸν ἀποτραδηλίουμαι τῆς Ποντικῆς διαλέκτου λεγόμενον, ἐφόσον ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω, ἐπὶ πραγμάτων καὶ σημαῖνον ὑφίσταμαι ἀποκοπὴν τοῦ λαιμοῦ, οἷον ἐπετραδηλίεν ἢ γούλα τῆ λαῦνί (ἀπεκόπη ὁ λαιμὸς τῆς λαγύνου). Τὸ ρῆμα τοῦτο εἶναι κληρονομία ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, διότι σήμερον εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἰδίωμα οὔτε τραχήλος οὔτε τραχηλίζω ἀκούεται.

Εἰς τὸ αὐτὸ ἰδίωμα τὰ γεννητὰ σημαίνει τὴν οἰκογενειακὴν καταγωγὴν, τοὺς γονεῖς. Ἡ λέξις προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον ἐπίθετον γεννητός, τὸ ὁποῖον ὡς ἐνεργητικὸν σημαίνει τὸν γεννῶντα, τὸν παράγοντα καὶ λέγεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπὶ τῆς ὕλης¹. Ἀλλὰ τὸ Ποντικὸν γεννητὰ μαρτυρεῖ ὅτι θὰ ἐλέγετο καὶ ἐπὶ τοῦ γεννήτορος, ἥτις σημασία δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν. Ὁ μεταπλασμὸς ἐγένεε κατὰ τὰ συνώνυμα γονικά, τὸ ὁποῖον εἶναι οὐσιαστικοποιημένον οὐδέτερον πληθυντικὸν τοῦ ἐπιθέτου γονικός, καὶ τοῦ πατρικὰ ὁμοίως ἐκ τοῦ ἐπιθέτου πατρικός προελθόντος.

Εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα γαμοστόλος σημαίνει τὴν γαμήλιον πομπήν. Ἡ σημασία δὲν παραδίδεται ὡς παλαιά, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀρχαίαν ὁ ἐτοιμάζων τὰ τοῦ γάμου θὰ ὑπῆρχε καὶ αὐτή.

Τὸ ἀρχαῖον ἐπίθετον δασὺς παραδίδεται μὲ τὰς σημασίας πυκνότριχος, πυκνόφυλλος καὶ καθόλου πυκνός, τραχύς. Ἀλλὰ τὸ σημερινὸν Ποντικὸν δασὺν ἀλιμίδ² = πυκνὴ ἄλμη μαρτυρεῖ ὅτι ἐλέγετο καὶ ἐπὶ τῆς πυκνῆς συστάσεως τῶν ὑγρῶν. Δὲν δύναται νὰ ὑποτεθῆ ὅτι πρόκειται περὶ νέας σημασίας, διότι τὸ ἐπίθετον σήμερον εἶναι ἄγνωστον μὲ οἰανδήποτε ἄλλην σημασίαν.

Τὸ μεσαιωνικὸν ἐπίθετον ἔμνοστος ἐρμηνεύθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Κοραῆ ἐκ τοῦ εὔνοστος. «Τὸ εὔνοστα ἂν καὶ ἑλληνικώτερον δὲν ἀξίζει τὸ βάρβαρον καὶ κωμικὸν ἔμνοστα κατὰ φθορὰν ὁμοίαν τοῦ χαῦνος εἰς τὸ ἀχαμνός καὶ τοῦ ἐλαύνω εἰς

¹ Μεταφ. 7,1,8 « ὕλη γεννητή ».

τὸ *λάμνω*»¹. Ἡ ἔτυμολογία εἶναι ὀρθή, δι' ἣν πβ. καὶ *εὐνοῦχος* – *ἐβνοῦχος* – *μνοῦχος*² κττ. Εἰς τὰ δημώδη κείμενα ἀπαντᾷ καὶ ὁ τύπος *εὐνοστος*, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ μὲν γνήσιον δημῶδες ἦτο *ἔμνοστος*, τὸ δὲ *εὐνοστος* εἶναι λογία ἀποκατάστασις ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων τῶν κωδίκων³. Τὸ ἐπίθετον ἀκούεται σήμερον εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα καὶ σημαίνει ἡδύς, εὐχάριστος, νόστιμος, μόνον ἐπὶ τροφῶν, οἷον *ἔμνοστον φαεῖν*. Ἡ σημασία θὰ ἦτο ἐξάπαντος καὶ μεσαιωνικὴ ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ σύνθετον *γλυκόμνοστος* εἰς τὴν παρὰ Δουκαγγίῳ φράσιν «γλυκόμνοστες τροφές» (ἐν λ. *ἔμνοστος*). Τὴν ἐπιθετικὴν χρῆσιν καὶ τὴν σημασίαν τοῦ *νόστιμος* δὲν εὐρίσκομεν εἰς τὸ ἀρχαῖον *εὐνοστος*, τὸ ὁποῖον μᾶς παραδίδεται ὡς οὐσιαστικὸν σημαῖνον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Εὐσταθίου φαῦλον ἀγαλμάτιον τῶν μύλων ἢ θεὸν ἐπιμύλιον, ἢ ὁποία ἐφορᾷ τὸ μέτρον τῶν ἀλεύρων⁴, ἀπαντᾷ δὲ καὶ εἰς τὸν Στράβωνα *Εὐνόστου λιμὴν* τοπωνύμιον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἦτοι λιμὴν τῆς εὐτυχοῦς ἐπιστροφῆς⁵. Πρέπει λοιπὸν ὁρμώμενοι ἐκ τῶν μεσαιωνικῶν χρήσεων καὶ τοῦ σημερινοῦ Ποντικοῦ ἰδιώματος νὰ δεχθῶμεν ἀδιστακτικῶς ὅτι τὸ σύνθετον τοῦτο ἦτο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐξάπαντος ἐπίθετον κατ' ἀρχὰς σχηματισθὲν ἀπὸ τὸ *εὔ* καὶ *νόστος* ὅπως καὶ τόσα ἄλλα ἐπίθετα, οἷον *εὐάγγελος*, *εὐαθλος*, *εὐγονος*, *εὐγυρος*, *εὐδρομος*, *εὐζυγος*, *εὐθάνατος* κτλ. κτλ. καὶ ὅτι ἐσημαιοῦται ἡδύς, εὐχάριστος ἐπὶ τροφῶν ὅπως καὶ τὸ *νόστιμος*.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τὰ ὀνόματα *κεντροί* καὶ *κέντρο* πλὴν τῆς κοινῆς σημασίας τοῦ κέντρου σημαίνουν καὶ ἰδιωματικῶς πρῶτον τὸ ἐμβόλιον, τὸ κοινῶς *μπόλι*, μετὰ τὸ ὁποῖον γίνεται ὁ ἐνοφθαλμισμὸς τῶν δένδρων καὶ φυτῶν, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν βλαστὸν τῶν σπειρομένων δημητριακῶν κττ. μόλις οὗτος ἀναφανῆ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ὅτε πραγματικῶς μοιάζει σὰν κέντρον. Ἡ δευτέρα σημασία μαρτυρεῖται τοῦλάχιστον κατὰ τὰς πληροφορίες τοῦ ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μόνον εἰς τὸ *κεντροί*, δὲν εἶναι ὅμως καθόλου ἀπίθανον νὰ τὴν ἔχη καὶ τὸ ἕτερον οὐσιαστικόν. Καὶ αἱ δύο σημασίαι δὲν φέρονται εἰς τὸ ἀρχαῖον *κέντρον* καὶ

¹ Ἄτ. 1, 254 – 5. Πβ. καὶ 286.

² Γ. Ν. Χατζιδ. ΜΝΕ 2,294.

³ Πβ. Πόλεμ. Τροφάδ. 527 (ἔκδ. Δ. Μαυροφρύδου) «ἦτον καὶ πλούσιος πολλὰ καὶ ἔμνοστος εἰς πάντα», Φλώρ. 1681 «εἰς ἓν κλινάριν ἔμνοστον, χρυσοζωγραφισμένον», Λύβιστρο. 1537 «ἔμνοστον λιβάδιν», 1071 «ὀμάλιν εὐνοστον», 2594 «εὐνοστον λιβάδιν». Διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἔπρεπεν εἰς τὰ *Roèmes Prodromiques* τοῦ Hesselring – Pernot 3, 157 ν' ἀντικατασταθῇ εἰς τὸν στίχον τοῦ κώδικος g «καὶ νὰ ρευξάμην ἔμνοστα καὶ νὰ παρηγορήθην» τὸ ἐπίρρημα *ἔμνοστα* ὑπὸ τοῦ *εὐνοστα*. Πβ. καὶ 3,295 «πῶς κουρταλίζουν ἔμνοστα» τοῦ g παρὰ τὸ «εὐνοστα παίζουν» τοῦ CSA.

⁴ Ὀδυσσ. 1383, 42.

⁵ 792 καὶ 795.

τὸ μεσαιωνικὸν *κεντρίον*, ὅθεν τὰ νέα ὀνόματα, ἐν τούτοις ὅμως θὰ ὑπῆρχαν καὶ αὐταὶ εἰς τὴν προφορικὴν παράδοσιν. Ἴδου διατί. Τὸ ἐκ τοῦ *κέντρον* παράγωγον ἀρχαῖον ῥῆμα *κεντρίζω* παλαιότερον μὲν ἐσήμαινε διὰ τοῦ κέντρον ἀναγκάζω τινὰ νὰ προχωρῇ, οἷον ἵππον κτ., εἰς δὲ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους φέρεται καὶ μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἐμβολιάζω, ἐνοφθαλμίζω, καθὼς καὶ τὸ σύνθετον ἐγ-*κεντρίζω*. Ἡ σημασία αὕτη σωθεῖσα καὶ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν δὲν ἐξηγεῖται ἐξελικτικῶς ἐκ τῆς πρώτης διὰ νὰ στηριχθῇ ἐνδεχομένη ἐνστασις ὅτι ἐγεννήθη εἰς αὐτὸ τὸ ῥῆμα, ἐπομένως εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ *κέντρον* εἶχε καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἐμβολίου. Συνώνυμον τοῦ *κεντρίζω* εἰς τὴν νέαν φέρεται τὸ πολλαχοῦ λεγόμενον *κεντρώνω*. Τοῦτο δὲν εἶναι νεώτερος σχηματισμός, ἀλλ' ἀνάγεται εἰς τὸ παλαιὸν *κεντρούω*, τὸ ὁποῖον ἐσήμαινε νύττω, πλήττω τινὰ διὰ τοῦ κέντρον καὶ παθητικῶς εἶμαι ὀπλισμένος μὲ κέντρον (πβ. Πλάτ. Πολιτ. 552^D «κηφῆνες κεκεντρομένοι»), ἔπειτα δὲ θέτω ἢ εὗρισκω εἰς τὸ κέντρον. Εἶναι ἐνδεχόμενον ἢ νέα σημασία τοῦ ἐμβολιάζειν νὰ μὴν εἶναι παλαιά, νὰ εἶναι νέα κατ' ἐπίδρασιν τοῦ *κέντρο* ἢ *κεντρί*, εἰς τὴν Ποντικὴν ὅμως διάλεκτον τὸ *κεντρώνω* σημαίνει καὶ ἐκφύω, ἀναδίδω βλαστόν, λέγεται δὲ ἐπὶ τῶν κρομμύων, γεωμήλων κτ., ὅταν εὗρισκόμενα εἰς μέρος ὑγρὸν καὶ θερμὸν ἀναδίδουν βλαστοὺς πρὶν φυτευθῶν, οἷον *ἐκέντρωσαν τὰ κρομμύδα, τὰ καρτόλα* κτ. Ἡ σημασία αὕτη δὲν φαίνεται νὰ εἶναι νέα, διότι εἰς τὴν διάλεκτον δὲν λέγεται οὔτε *κέντρον* οὔτε *κεντρίν* μὲ τὴν σημασίαν τοῦ βλαστοῦ, ὅθεν θὰ ἦτο δυνατὸν κατ' ἐπίδρασιν νὰ ἐρμηνευθῇ, ἀλλὰ μόνον *σκέντρον* ἢ *σκέντρος* σημαῖνον τὸ ἰοβόλον κέντρον ἐρπετῶν καὶ ἐντόμων καὶ ἐντεῦθεν ῥῆμα *σκεντροῶ* = νύττω, πλήττω διὰ τοῦ ἰοβόλου κέντρον. Πρόκειται λοιπὸν περὶ παλαιᾶς σημασίας τοῦ *κεντρούω* γνωστῆς μόνον εἰς τὴν προφορικὴν παράδοσιν. Κατὰ ταῦτα καὶ τὸ *κέντρον* ἢ *κεντρίον* θὰ εἶχε καὶ τὴν σημασίαν τοῦ βλαστοῦ.

Εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Πορφυρογέννητον ἀπαντᾷ τὸ ῥῆμα *κραματίζω* = ἀκρατίζομαι, τρώγω ἄροτον ἐμβαπτισμένον εἰς ἄκρατον οἶνον¹. Ἡ λέξις ἐσχηματίσθη ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον οὐσιαστικὸν *κραῖμα* τὸ σημαῖνον γενικώτερον μὲν μεῖγμα δύο ἢ περισσοτέρων πραγμάτων, εἰδικώτερον δὲ τὸν κεκραμένον οἶνον. Πλὴν ὅμως τῆς παρὰ Πορφυρογεννήτῳ σημασίας τὸ ῥῆμα θὰ εἶχε καὶ ἄλλην καθὼς πιστοῦται ἀπὸ τὸ σημερινὸν τοῦ Ποντικοῦ ἰδιώματος *κραματίζω*, τὸ ὁποῖον κυριολεκτούμενον ἐπὶ τῶν θολῶν ὑγρῶν σημαίνει κατακάθομαι, κατασταλάζω, οἷον *ἐκραμάτσεν*

¹ Ἐκθεσις Βασιλείου τάξεως 18, 2 (ἔκδ. Βόννης) «οἱ δεσπότες... εἰσέρχονται ἐν τῇ μηταωρίῳ καὶ κραματίζουσιν ἐκεῖσε μετὰ τῶν μεγιστάνων καὶ οἰκειοτέρων ἀνθρώπων τῆς συγκλήτου».

τὸ νερόν (κατέστη διαυγές διὰ τῆς καθιζήσεως τῆς ἰλύος), ἐκραμάτσειν ἢ κατενή (ὔδωρ θερμὸν μετὰ τέφρας ἀναμεμειγμένον καὶ κατασταλαγμένον). Ὑποθέτω ὅτι τὸ ρῆμα θὰ ἐσήμαινε καὶ κάμνω κραῖμα, μεῖγμα, ἢ κάτι τοιοῦτον, ἧτις σημασία δὲν μαρτυρεῖται, ἔπειτα ἐλέχθη καὶ ἐπὶ τοῦ ἄλλας οὐσίας περιέχοντος ὕδατος, ἐξ ἧς σημασίας προέκυψε ἢ τῆς καθιζήσεως αὐτῶν καὶ τῆς διαυγείας τοῦ ὕδατος. Ὅτι δὲ καὶ τὸ Ποντικὸν *κραματίζω* εἶναι παλαιὸν ἐγὼ τοῦλάχιστον εἶμαι βέβαιος, διότι τὸ οὐσιαστικὸν *κραῖμα* σήμερον δὲν λέγεται.

Εἰς τὴν ἀρχαίαν τὸ οὐσιαστικὸν *μονή* σημαίνει τὸ νὰ μένη τις, τὴν διαμονήν, παραμονήν κττ., ἔπειτα δὲ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐδήλωσε καὶ τὸν σταθμὸν, τὸν τόπον τῆς διαμονῆς, τὸ κατάλυμα (πρβ. Ἰωάνν. Εὐαγγέλ. 14, 2 «ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρὸς μου μοναὶ πολλαί εἰσι» καὶ 14, 23 «πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα») καὶ τέλος εἰς τοὺς πρώτους χριστιανικούς αἰῶνας καὶ τὸ μοναστήριον. Ἡ λέξις σήμερον εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα σημαίνει διανυκτέρευσις, ἀξία δὲ προσοχῆς καὶ ἢ κατὰ σύστοιχον σύνταξιν χρῆσις της, οἷον θὰ μένω ἕναν μονήν = θὰ διανυκτερεύσω μίαν νύκτα. Ἡ σημασία αὕτη δὲν δύναται νὰ εἶναι νέα, διότι τότε μόνον ἐξηγεῖται, ἂν θεωρηθῇ ὡς προελθούσα ἀπὸ τὴν τοῦ καταλύματος, ἢ ὁποία δὲν σώζεται πλέον.

Τὸ λεπτὸν κλωνίον ἢ ὁ ὀφθαλμὸς φλοιοῦ, τὰ ὁποῖα ἐγκεντροίζονται ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον, λέγονται σήμερον κοινῶς *μπόλι*. Τοῦτο ἔχει καὶ ἄλλας σημασίας, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου αὐταὶ δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν. Τὸ *μπόλι* εἶναι τὸ παλαιὸν *ἐμβόλιον*, τοῦτο ὅμως δὲν φέρεται καὶ μὲ τὴν σημερινὴν σημασίαν. Αὐτὴν τὴν εἶχε τὸ *ἔμβολον*. Τί λοιπὸν θὰ ὑποθέσωμεν; ὅτι δὲν τὴν εἶχε; ὅτι ἐγεννήθη βραδύτερον αὐτή; Εἶναι παντελῶς ἀδύνατον. Ἡ σημασία εἶναι παλαιά, ἀλλ' ἀμάρτυρος. Ὅτι ἐσήμαινε τὸ πρωτότυπον *ἔμβολον* ἐσήμαινε καὶ τὸ παράγωγον *ἐμβόλιον*, μάρτυς δὲ ἀδιάψευστος τὸ σημερινὸν *μπόλι*.

Ἡ λέξις *μάλαμα* εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν σημαίνει χρυσὸς καὶ τὸ ἄλωνισμένον γέννημα προτοῦ λικμηθῆ. Εἰς τὰ λεξικά τῆς ἀρχαίας δὲν εὐρίσκονται αἱ σημασίαι εἰς τὸ *μάλαγμα*. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ *μαλάσσω* ἐλέγετο καὶ ἐπὶ τῶν τηκομένων πρὸς κατεργασίαν μετάλλων, πάντως θὰ ἐλέγετο καὶ τὸ παράγωγον *μάλαγμα* μὲ τὴν σημασίαν τοῦ τηκομένου μετάλλου γενικῶς, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ, ἧτις σημασία καὶ παρέμεινε μέχρι σήμερον. Καὶ ἡ ἄλλη σημασία εἶναι ἀρχαία, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γεννηθῇ εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν, ἐφόσον τὸ νεώτερον *μαλάζω* δὲν σημαίνει μεταβάλλω διὰ τοῦ ἄλωνίσματος τοὺς στάχυσ εἰς ἄχυρον.

Τὸ ἀρχαῖον ὄριον σήμερον λέγεται *σύνορο*, τὸ ὁποῖον κυρίως ἦτο οὐδέτερον τοῦ ἐπιθέτου *σύνορος* = ὄμορος. Εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα τὸ *σύνορο* λέγεται *συνό-*

ριν, τὸ ὁποῖον ἀνάγεται εἰς τὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ *συνόριον*. «Τὰ δὲ παρὰ τὸ ὄρος, ὁ ὄρισμός, ἰωτίζονται· μεθόριον, οὐδετέρως· συνόριον· ὁμόριον· καὶ τὰ ὅμοια»¹. Τὰ λεξικά τῆς ἀρχαίας ταυτίζουν σημασιολογικῶς τὸ *συνόριον* πρὸς τὸ *συνορία* ὄχι ὀρθῶς. Τὸ δεύτερον ἔχει γενικωτέραν σημασίαν δηλοῦν τὰ κοινὰ ὄρια δύο χωρῶν, τὴν μεθόριον γραμμὴν, ἐνῶ τὸ *συνόριον* φανερώνει κατ' ἐμὲ ὠρισμένον τοπικὸν σημεῖον καθορίζον τὸ τέρμα ἐκτάσεώς τινος, τὸ ἀρχαῖον ὄρος. Εἰς τὴν εἰδικωτέραν ταύτην σημασίαν ἄγομαι ἐκ τοῦ Κατωιταλικοῦ καὶ Ποντικοῦ *συνόριον*, τὸ ὁποῖον καθ' ἐνικὸν μὲν σημαίνει ὄροσημον, κατὰ πληθυντικὸν δὲ τὰ ὄρια συνήθως ἀγροτικῶν κτήσεων. Ἡ λέξις εἰσῆλθε καὶ εἰς τὴν Τουρκικὴν καὶ τὰς Βαλκανικὰς γλώσσας, ἀλλὰ τὸ μὲν Βουλγαρικὸν *sinor* καὶ τὸ Κουτσοβλαχικὸν *sinur*, τὰ ὁποῖα παροξύνονται, προέρχονται ἀπὸ τὸν τύπον *σύνορο*, τὸ δὲ ὀξύτονον Τουρκικὸν καὶ Ἀλβανικὸν *sinor* ἀπὸ τὸν τύπον *συνόριον*². Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς μελέτης τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀποκαθίσταται ἡ σημασιολογικὴ ἀκρίβεια τοῦ παλαιοῦ *συνόριον*.

Τὸ ἀρχαῖον *παλλάκιον* ὑποκοριστικὸν τοῦ *πάλλαξ* φέρεται σημαῖνον τὸ μειράκιον, εἰδικώτερον δὲ τὸ παλλακευόμενον παιδίον. «Καὶ παλλάκια δὲ κατὰ Αἴλιον Διονύσιον οὐ παλλήκια οἱ παῖδες ἔστιν εὐρεῖν παρὰ τοῖς παλαιοῖς» λέγει ὁ Εὐστάθιος³. Πάντως ὅμως ἡ λέξις θὰ εἶχε γενικωτέραν χρῆσιν λεγομένη ὄχι μόνον ἐπὶ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ζώων, διότι τὸ σημερινὸν Ποντικὸν *παλλάκιν* καὶ *παλλάχ'* σημαίνει καὶ τὸ νεογνὸν ζώου, οἷον κυνός, ἄρκτου καὶ βουβάλου, μεταφορικῶς δὲ λέγεται ἐπὶ μικροῦ εὐτραφοῦς παιδίου.

Κοινότατον εἶναι εἰς τὴν Ποντικὴν καὶ Τσακωνικὴν διάλεκτον τὸ τροπικὸν ἐπίρρημα *ρυτὰ* σημαῖνον τάχιστα, εὐθύς, ἀμέσως. Ὅτι τὸ ἐπίρρημα προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον ἐπίθετον *ρυτός* (ἐκ τοῦ *ρέω*) παρατηρήθη ἤδη ὑπὸ ἄλλων⁴. Ἐν τῇ γραπτῇ ὅμως παραδόσει τὸ ἐπίθετον φέρεται σημαῖνον μόνον *ρέων*, *ρευστός*, *ὕγρός*, ἀντίθετον δηλαδὴ τοῦ *στάσιμος*, *πηκτός*. Εἶναι φανερόν ὅτι ἀπὸ τὴν σημασίαν τοῦ *ρευστοῦ*, τοῦ *ὕγροῦ*, δὲν ἐξηγεῖται ἡ σημασία τοῦ σημερινοῦ ἐπιρρήματος καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ *ρυτός* ἐσήμαινε καὶ *ταχύς*, *γρήγορος* ἐκ μεταφορᾶς τοῦ *ρέοντος ὕδατος*.

¹ Ἐπιμερισμ. 173, 4 (ἔκδ. J. F. Boissonade 1819).

² Πβ. G. Meyer, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache, Strasburg 1891 καὶ Kr. Sandfeld, Linguistique balkanique, Paris 1930 σελ. 18.

³ Ὀδυσσ. 1419, 51.

⁴ Θεοδώρον Οἰκονόμου, Γραμματικὴ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου, Ἀθῆναι 1870, σελ. 14 καὶ 43. Σάββα Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος, Κωνσταντινούπολις 1870, ἐν τέλει σελ. κη. Γεώργιος Ἀναγνωστόπουλος ἐν Byzant. Zeitschr. 25, 372.

Τὸ ἀρχαῖον *στοιχῶ* σημαίνει πρῶτον πορεύομαι κατὰ στοιχόν ἢ γραμμὴν, εἶμαι διευθετημένος κατὰ σειράς, ἔπειτα δὲ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ ὑποτάσσομαι εἰς τινά. Ποῖος ὅμως θὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι θὰ ἐσήμαινε ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων καὶ ὑπηρετῶ γνωρίζων ὅτι λέγεται σήμερον πολλαχοῦ μὲ τὴν σημασίαν αὐτὴν εἰδικῶς ἐπὶ τοῦ μισθουμένου ὑπηρετοῦ ἢ ὑπαλλήλου καὶ γενικώτερον τοῦ ἐπὶ μισθῶ ἐργαζομένου¹; Ἡ σημασία τοῦ ὑπηρετεῖν ἐξηγεῖται φυσικώτατα ἐκ τῆς τοῦ ὑποτάσσεσθαι, εἶναι δὲ ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ εἶναι νέα. Ἐγεννήθη τότε, ὅτε ἦτο συνειδητὴ εἰς τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα ἡ ἔννοια τῆς ὑποταγῆς, καὶ δὲν ἐγεννήθη μετὰ εἰκοσιδύο αἰῶνας εἰς τὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα.

Εἰς τὸ ἰδιώμα Πόντου ἡ ἀρχαία λέξις *τάλαντον* σημαίνει ξύλινον σήμαντρον μοναστηρίου, εἰς δὲ τὸ Ἄγιον Ὄρος ἴδιον ρυθμὸν κτυπήματος τοῦ χειροσημάντρου κατὰ ρυθμὸν ἰαμβικόν (*τὸ τὰ' | λάντο'*). Πῶς ἐξηγεῖται ἡ πρώτη σημασία; Ὡς γνωστὸν τὸ ἀρχαῖον *τάλαντον* ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς τὴν ζυγαριά, ἡ ὁποία αἰωρούμενη ταλαντεύεται, δὲν ἦτο δὲ καθόλου δύσκολον μεταφορικῶς νὰ λεχθῆ οὔτω καὶ πᾶν πρᾶγμα κρεμάμενον καὶ αἰωρούμενον ἢ καὶ ῥέπον ἄλλοτε κατ' ἄλλην διεύθυνσιν. Ὅτι δὲ ὑπῆρχεν ἀναμφιβόλως καὶ ἡ σημασία αὐτὴ διασωθεῖσα διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως μέχρις ἡμῶν μαρτυρεῖ τὸ Ποντικὸν *τάλαντον*, τὸ ὁποῖον εἶναι μία παχεῖα σανὶς ἐκ ξύλου σκληροῦ ἐξηροτημένη ὀριζοντίως καὶ ἐπομένως ταλαντευομένη. Ἡ δευτέρα σημασία, ἡ ὁποία εἶναι συνεχδοχική, δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ, διότι εἶναι νεωτέρα.

Τὸ ἀρχαῖον *ὠλένη* ἐν τῇ γραπτῇ παραδόσει φέρεται σημαῖνον τὸ κάτω μέρος τοῦ βραχίονος, τὸν πῆχυν τῆς χειρός. Φαίνεται δὲ πιθανώτατον ὅτι οὔτω εἰς τὸν ἐνικὸν ἀριθμὸν ἐσήμαινε γενικώτερα καὶ τὴν ἀγκάλην ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ σημερινοῦ Ποντικοῦ ἰδιώματος, εἰς τὸ ὁποῖον, καθὼς εἶδαμεν ἀνωτέρω, λέγεται ὁ Δωρικὸς τύπος *ὠλένα* μὲ τὴν σημασίαν αὐτὴν. Ἡ σημασιολογικὴ μεταβολὴ ἦτο εὐκόλος. Συνέβη δὲ εἰς τὸ *ὠλένη* ὅ,τι συνέβη καὶ εἰς τὸ *ἀγκάλη*. Καὶ τοῦτο εἰς τὸν ἐνικὸν ἀριθμὸν ἐσήμαινε τὸν κεκαμμένον βραχίονα καὶ ἐλέγετο ἐν ταῖς ἀγκάλαις φέρειν καὶ ἀγκάλαις ἔχειν, περιφέρειν καὶ ἐπ' ἀγκάλας λαβεῖν καὶ πρὸς ἀγκάλας πεσεῖν² κττ., παρὰ ταῦτα ὅμως ἐλέχθη καὶ φέρειν ἐν τῇ ἀγκάλῃ ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἡρόδοτος³. Λοιπὸν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τῆς σημασιολογικῆς ἐπεκτάσεως ἡ σημασία τοῦ πληθυντικοῦ *ὠλέναι* μετεφέρθη καὶ εἰς τὸν

¹ Ὁ ὑπηρετῆς καὶ γενικῶς ὁ ἐπὶ μισθῶ ἐργαζόμενος καλεῖται *στοιχητὸς* εἰς ὅσα μέρη λέγεται τὸ *στοιχῶ*.

² Ἰδ. Λεξικὸν Liddell καὶ Scott - Κωνσταντινίδου.

³ Z, 61.

ένικόν *ὠλένη* - *ὠλένα*. Πόσον ἀληθῶς πολύτιμος εἶναι διὰ τὴν γλωσσικὴν ἐπιστήμην ἢ συνεξέτασις ἀρχαίας καὶ νέας!

*
* *

Δὲν ἐπεκτείνομαι περισσότερο, διότι δὲν νομίζω ὅτι δύναμαι νὰ ἐξαντλήσω θέμα ἀνεξάντλητον. Ὁ σκοπός μου ἦτο νὰ πιστοποιήσω δι' ὀλίγων παραδειγμάτων ἀναμφισβητήτων ὅτι ὁ θησαυρὸς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς δὲν ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ τὸν Θησαυρὸν τοῦ Ἑρρ. Στεφάνου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ χιλιάδας λέξεων καὶ σημασιῶν καὶ μεταφορικῶν χρήσεων, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ὡς πολύτιμος ἀρχαία κληρονομία, πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ νὰ καθορίσω τὴν μέθοδον τῆς ἐργασίας, ἢ ὁποία νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τοὺς γλωσσολόγους ὡς βᾶσις τοιούτων ἐρευνῶν. Ὡστε δὲν θὰ πρέπη νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ὑπερβολή, ἂν εἶπω ὅτι πληροστέραν εἰκόνα τῆς ἀρχαίας θὰ ἔχωμεν, ὅταν θὰ συμπληρωθῇ τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας κοινῆς καὶ ἰδιωματικῆς.

Ἐδῶ ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ προσθέσω καὶ τὰ ἐξῆς. Μὲ αὐτὰ δὲν θέλω νὰ εἶπω ὅτι ὅλαι αἱ σημεριναὶ λέξεις εἶναι ἀρχαῖαι οὔτε ὅτι εἶναι ἀρχαῖαι ὅλαι αἱ σημεριναὶ σημασίαι τῶν λέξεων, αἱ ὁποῖαι παρεδόθησαν ἀρχαιοθῆν. Αὐτὸ θὰ ἦτο ἀντίθετον πρὸς τοὺς αἰωνίους φωνητικούς καὶ ψυχολογικούς νόμους τῆς γλώσσης. Μία γλῶσσα δὲν μένει στάσιμος οὔτε ἓνα αἰῶνα οὔτε εἰς διάστημα δύο γενεῶν, ὄχι εἰς διάστημα χιλιετηρίδων. Ἀκαταπαύστως μεταβάλλεται. Καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τῶν χιλιετηρίδων ἐπλάσθησαν χιλιάδες λέξεων νέων καὶ ἐγεννήθησαν χιλιάδες σημασιῶν νέων. Ἀλλὰ θέλω νὰ εἶπω ὅτι δὲν ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν γενικῶς ὡς νέας ὅλας τὰς λέξεις καὶ τὰς σημασίας, ὅσαι δὲν ἀπαντοῦν εἰς τὰ γραπτὰ μνημεῖα τοῦ λόγου¹.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Ἐνταῦθα νομίζω ἀναγκαίαν καὶ τὴν ἐξῆς παρατήρησιν. Λέγοντες γραπτὴν παράδοσιν ἐννοοῦμεν δημοσιευμένα κείμενα, τὰ ὁποῖα ἐμελέτησαν καλῶς οἱ λεξικογράφοι καὶ ἀπεθησαύρισαν εἰς τὰ λεξικά ὀλόκληρον τὸ ὕλικόν των. Κατ' ἀκολουθίαν ἂν λέξις ἢ τύπος λέξεως ἢ σημασία τις εὐρίσκεται εἰς κείμενον μὴ καλῶς μελετηθὲν καὶ διέλαθε τὴν προσοχὴν τῶν λεξικογράφων, ἄς μὴ μού καταλογισθῇ ἄγνοια τῆς γραπτῆς παραδόσεως.